

SAVONIA

OPINNÄYTETYÖ - AMMATTIKORKEAKOULUTUTKINTO
SOSIAALI-, TERVEYS- JA LIIKUNTA-ALA

"SE LOHDUTTAA, KUN ANTAA HALIN"

Toiminnallinen kehittämistyö lapsen sosioemotionaalisten taitojen tukemiseksi

TEKIJÄT: Iina Kuusela
Aino Kuha

Koulutusala Sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala	
Koulutusohjelma/Tutkinto-ohjelma Sosionomin tutkinto-ohjelma	
Työn tekijä(t) Iina Kuusela, Aino Kuha	
Työn nimi "Se lohduttaa, kun antaa halin." Toiminnallinen kehittämistyö lapsen sosioemotionaalisten taitojen tukemiseksi.	
Päiväys	19.11.2019
Sivumäärä/Liitteet	48/2
Ohjaaja(t) Marjaana Tuovinen	
Toimeksiantaja/Yhteistyökumppani(t) Minnan päiväkoti, Kuopion kaupunki.	
<p>Tiivistelmä</p> <p>Suomalaisella varhaiskasvatuksella voidaan nähdä olevan erityinen yhteiskunnallinen, ennaltaehkäisevä tehtävä. Varhaiskasvatuslaissa varhaiskasvatuksen tehtäväksi on määritelty yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon toteutumisen edistäminen, sekä syrjäytymisen ehkäisy. Vuoden 2018 varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaan lapsen tunnetaitoja tulee tukea ja kehittää turvallisessa ja kannustavassa kasvuympäristössä. Varhaiskasvatuksessa toteutetulla tunnekasvatuksella pystytään ehkäisemään lasten sosioemotionaalisten ongelmien syntymistä, kasaantumista ja moniongelmaistumista. Sosioemotionaalisten vaikeuksien on todettu vaikuttavan heikentävästi mm. koulumenestykseen, elämänhallintaan, sosiaaliin suhteisiin, työllisyyteen, yhteiskunnalliseen osallisuuteen ja jopa terveyteen. Varhaiskasvatusikäisten lasten kehitys on altis erilaisille vaikutteille ja juuri siksi varhaiskasvatuksen pedagogiikalla voidaan nähdä olevan erityinen merkitys ja vaikuttamisen mahdollisuus lapsen myönteisen kehityksen tukemisessa. Tunnekasvatuksen toteuttaminen jää varhaiskasvatuksen opettajien vastuulle, joten opinnäytetyömme avulla pyrimme myös antamaan vaihtoehdoisen mallin siihen, kuinka tunnekasvatusta olisi mahdollista toteuttaa erilaisia draamamenetelmiä hyödyntäen.</p> <p>Opinnäytetyömme oli toiminnallinen kehittämistyö ja sen tilaajana toimi Kuopion kaupungin Minnan päiväkoti. Kehittämistyömme tavoitteena oli tukea lasten sosioemotionaalisten taitojen harjoittamista. Suunnittelimme ja toteutimme kehittämistyönä kolme pedagogista tunnekasvatustuokiota, jotka suunnattiin 3-5-vuotiaille lapsille. Tunnetuokioissa hyödynsimme draamakasvatuksellisia harjoitteita sekä tunnekorttityöskentelyä. Kehittämistyömme eteni Salosen (2013) kehitysprosessivaiheistusta mukailien. Kehitystyöllemme asetettuja tavoitteita arvioimme sekä osallistuvan havainnoinnin, työntekijäpalautteen, sekä lapsilta saadun palautteen avulla.</p> <p>Kehittämistyön teoreettinen tausta rakentui sosioemotionaalisen kehityksen tavoitteista varhaislapsuudessa ja kehittämistyö toteutettiin tunnekasvatuksen ja draamakasvatuksen ohjausmenetelmillä päiväkotiryhmässä.</p>	
Avainsanat Sosioemotionaalinen kehitys, tunnekasvatus, draamakasvatus, varhaiskasvatus	

Field of Study Social Services, Health and Sports			
Degree Programme Degree Programme in Social Services			
Author(s) Iina Kuusela, Aino Kuha			
Title of Thesis " It comforts when you hug." A functional development work to support child`s socio-emotional skills.			
Date	19.11.2019	Pages/Appendices	48/2
Supervisor(s) Marjaana Tuovinen			
Client Organisation /Partners Minna Day Care Center, City of Kuopio			
<p>Abstract</p> <p>Finnish early childhood education can be seen as having a special social, preventive role. The Early Childhood Education and Care Act defines the role of early childhood education and care as the promotion of equality as well as the prevention of social exclusion. According to the 2018 national curriculum for early childhood education and care, the child's emotional skills should be supported and developed in a safe and supportive environment. Emotional education in early childhood education and care can prevent the emergence and accumulation of socio-emotional problems. Socio-emotional difficulties have been discovered to have a debilitating effect on e.g. school success, life management, social relationships, employment, social inclusion and even health. Child's early childhood development is susceptible to various influences, and that is why early childhood education can be seen as having a special meaning and influence in supporting a child's positive development. Early childhood education and care teachers have the responsibility to implement emotional education, so this thesis also aims to provide an alternative model of how emotional education can be implemented using different drama methods.</p> <p>The thesis was a functional development work and it was commissioned by Minna Day Care Center in Kuopio. The aim of this development work was to support the development of socio-emotional skills of children. Three pedagogical emotional education sessions aimed at children aged 3-5 were designed and carried out. Drama education exercises and emotional card work were used in the emotional education sessions. Development work progressed in line with Salonen's (2013) development process phases. Development goals were evaluated through participatory observation, employee feedback, and feedback from the children.</p> <p>The theoretical background of this development work was based on the goals of socio-emotional development in early childhood, and the development work was carried out with the guidance of emotional and drama education in the day care group.</p>			
<p>Keywords Social-emotional development, emotional education, drama education, early childhood education and care</p>			

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO	5
2	LAPSEN SOSIOEMOTIONAALISTEN TAITOJEN VARHAINEN TUNNISTAMINEN JA TUKEMINEN .	7
2.1	Sosioemotionaalisten vaikeuksien varhainen tunnistaminen ja tukeminen	8
2.2	Tuenmuodot Kuopion varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (Opetushallitus 2018).....	11
3	LAPSEN SOSIOEMOTIONAALISEN KEHITYKSEN TUKEMINEN VARHAISKASVATUKSESSA	13
3.1	Sosioemotionaalisen kehityksen riski- ja suojatekijät	14
3.2	Tunnekasvatus lapsen sosioemotionaalisen kehityksen tukena	15
3.2.1	Tunteet taidoiksi	16
3.2.2	Tunnekasvatus varhaisen puuttumisen ja ennaltaehkäisevän mielenterveystyön edistäjänä	18
3.3	Draamakasvatus lapsen tunneilmaisun ja oppimisen tukena	19
4	TUNNEKASVATUSTUOKIOT TOIMINNALLISENA KEHITTÄMISTEHTÄVÄNÄ	21
4.1	Kehittämistehtävän prosessi	22
4.2	Kehittämistehtävän suunnittelu ja toteutus	24
4.3	Tunnetuokiot osana lasten sosioemotionaalisten taitojen kehittämistä	26
5	KEHITTÄMISTYÖN PROSESSIN ARVIOINTI	34
5.1	Kehittämistyön eettisyys ja luotettavuus	37
5.2	Oma oppiminen ja ammatillinen kasvu	39
6	POHDINTA	40
	LÄHTEET JA TUOTETUT AINEISTOT	44
	LIITE 1: SAATEKIRJE VANHEMMILLE	46
	LIITE 2: HAVAINNOINTILOMAKE TYÖNTEKIJÄLLE	47

1 JOHDANTO

Laadukkaalla varhaiskasvatuksen pedagogiikalla on mahdollista tukea ja kehittää lapsen kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä ja oppimista. Varhaiskasvatuksella luodaan pohjaa lapsen myöhemmälle kasvulle ja kehitykselle sekä annetaan valmiuksia elinikäisen oppimisen polulle. Varhaiskasvatus toimii yhtenä lapsen merkittävänä kasvuympäristönä. Varhaiskasvatuksen kasvuympäristö tarjoaa mahdollisuudet lasten keskinäiselle sosiaaliselle kanssakäymiselle ja vuorovaikutukselle, jossa oppimista tapahtuu yhdessä toimien ja leikkien.

Lapsen sosioemotionaalisen kehityksen tukeminen varhaiskasvatuksessa on kirjattu varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin. (Opetushallitus 2018.) Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaan varhaiskasvatuksen tulee tarjota lapselle mahdollisuuksia kehittää tunnetaitojaan turvallisessa ja kannustavassa kasvuympäristössä. Monipuolisesti toteutetun, pedagogisesti suunnitellun tunnekasvatuksen avulla voidaan ennaltaehkäistä sosioemotionaalisia vaikeuksia, jotka saattavat ilmetä erilaisina käytösongelmina, vuorovaikutuksen haasteina sekä tunneilmaisun ja itsesäätelyn hankaluutena.

Lapsen emotionaalinen kehitys pitää sisällään mm. tunteiden tunnistamisen, nimeämisen ja ilmaisun harjoittamisen sekä kokeilemisen. Varhaiskasvatuksen ammattilaisten tehtävänä on ohjata ja auttaa lasta tunteiden tunnistamisessa, käsittelyssä ja itsesäätelyssä. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa painotetaan lapsuuden itseisarvon merkitystä, sekä lapsen oikeuksien tunnistamista ja tukemista. Varhaiskasvatuksessa lapsella katsotaan olevan oikeus kokonaisvaltaisen itseilmaisun, johon sisältyy mm. tunteiden, ajatusten ja mielipiteiden ilmaisu sekä ymmärretyksi tuleminen niillä yksilöllisillä keinoilla, joita lapsella on. (Opetushallitus 2018, 19-20.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa korostetaan monipuolisten työtapojen merkitystä varhaiskasvatuksen arjessa. Leikki määritellään yhdeksi tärkeimmistä työtavoista, joka edistää yhteisöllisyyttä, sekä vahvistaa myönteistä tunneilmastoa lapsiryhmässä. (Opetushallitus 2018.) Erilaiset toiminnalliset menetelmät, joissa yhdistyy sekä luovuus että osallisuus, ovat lapselle luontaisimpia tapoja oppia. Draamapedagogiikka ja sen erilaiset menetelmät mahdollistavatkin toiminnallisen ja elämyksellisen oppimisen, jossa tärkeintä valmiin tuotoksen sijaan, on tekeminen, eli itse prosessi. Draamatoiminta on leikkilisen vakavaa toimintaa, jossa huomioidaan lapsen valmiudet ja kehitystaso, ja jossa oppimista tapahtuu toiminnassa fiktiivisen ja todellisen maailman välillä. (Toivanen, T. 2009, 30-32.)

Draamapedagogiset elementit ovat luontaisesti läsnä varhaiskasvatuksen arjessa, esimerkiksi satujen, laululeikkien ja roolileikkien myötä. Draamamenetelmien monipuolinen hyödyntäminen pedagogisessa työskentelyssä edellyttää, että työntekijä on tietoinen olemassa olevista mahdollisuuksista ja työtavoista. Lisäksi työntekijän tulee kokea draamamenetelmien haltuunotto ja hyödyntäminen itselleen luontevana toimintamuotona.

Kehittämistyömme tilaajana on Kuopion kaupunki, Minnan päiväkoti ja sen 3-5-vuotiaiden lapsiryhmä. Kehittämistyö edellytti syvällistä perehtymistä draamakasvatuksen ohjausmenetelmien käyttöön varhaiskasvatuksessa. Kehittämistyömme tavoitteena oli tukea lasten sosioemotionaalisten taitojen harjoittamista. Tunnekasvatustuokioiden tavoitteena oli harjoitella tunteiden tunnistamista, tunteiden sanoittamista ja tunteiden ilmaisemista. Opinnäytetyössämme kehitimme kolme tunnekasvatustuokiota osaksi varhaiskasvatuksen muuta pedagogista toimintaa.

2 LAPSEN SOSIOEMOTIONAALISTEN TAITOJEN VARHAINEN TUNNISTAMINEN JA TUKEMINEN

Uudistuneessa varhaiskasvatuslaissa (Varhaiskasvatuslaki 540/13.7.2018) säädetään lapsen oikeudesta varhaiskasvatukseen, sekä mm. sen järjestämiseen ja tuottamiseen. Laissa varhaiskasvatus määritellään lapsen suunnitelmallisen ja tavoitteellisen kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuudeksi, pedagogisuutta painottaen. (Varhaiskasvatuslaki 540/13.7.2018.) Opetushallituksen laatimalla valtakunnallisella varhaiskasvatussuunnitelman perusteilla määrätään, ohjataan ja tuetaan varhaiskasvatuksen toteuttamista ja kehittämistä maan laajuisesti. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden tehtävänä onkin varmistaa ja edistää lainmukainen, laadukas ja yhdenvertainen varhaiskasvatuksen toteutuminen Suomessa. (Opetushallitus 2018.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (Opetushallitus 2018) lapsen sosiaalisten- ja emotionaalisten taitojen tukemisen merkitystä ja vaikuttavuutta painotetaan osana laaja-alaisen oppimisen kokonaisuutta. Perusteisiin on kirjattuna esimerkiksi, että varhaiskasvattajien tehtävänä on tukea lapsen tunnetaitojen kehittymistä auttamalla lapsia tunteiden ilmaisussa ja itsesäätelyssä. Varhaiskasvatuksessa lasten tunnetaitoja vahvistetaan mm. harjoittelemalla ja opettelemalla yhdessä tunteiden havaitsemista, tiedostamista ja nimeämistä. (Opetushallitus 2018.)

Tunnetaitojen tukeminen varhaiskasvatuksen arjessa on jatkuvasti ajankohtainen ja tärkeä aihe, sillä hyvien sosioemotionaalisten taitojen on havaittu edistävän mm. myöhempää koulumenestystä, työllistymistä ja terveyttä aikuisiällä. Varhaiskasvatusikäisten lasten sosioemotionaaliset vaikeudet ovat kuitenkin varsin yleisiä. Arviolta noin 10-30% varhaiskasvatusikäisistä lapsista on sosioemotionaalisia ongelmia ja vaikeuksia omien tunteiden ja käyttäytymisen säätelyssä. Varhaiskasvatuksen liian suuret lapsiryhmäkoot ovat osaltaan riski lasten sosioemotionaalisten taitojen kehittymiselle, varsinkin jos taitojen kehittymiselle ei ole tarjolla riittävästi oikeanlaista tukea. Varhaiskasvatuksen rooli lasten sosioemotionaalisten taitojen tukemisessa ja kehittämisessä onkin merkittävä, sillä tunteiden ja käytöksen itsesäätelyn vaikeudet ilmenevät usein juuri ennen kouluikää. Jos lapsi ei kykene nimeämään tunteitaan, on hänen todennäköisesti myös vaikea valita sopivia keinoja itsesäätelynsä tueksi. Tutkimuksissa on havaittu, kuinka alle kouluikäisen tunnetietoisuudella (omien ja toisten tunteiden tunnistaminen ja nimeäminen) on merkittävä vaikutus lapsen sosiaaliseen käyttäytymiseen, masennus ja ahdistusoireiden ilmenemisen määrään, huomiokyvyn säätelykykyyn ja yleiseen koulumenestykseen kouluikässä. Koulumenestystä ennakoivat myös hyvät kaveritaidot, joihin sisältyvät mm. kyky toimia vertaissuhteissa, osallistua leikkiin, tunnistaa ja ymmärtää toisten tunteita ja käyttäytymistä, ratkoa ristiriitatilanteita, sekä kyky ja halu noudattaa ohjeita ja sääntöjä. (Opetushallitus 2017, 7-8.)

2.1 Sosioemotionaalisten vaikeuksien varhainen tunnistaminen ja tukeminen

Sosioemotionaaliseen kehitykseen liittyvät vaikeudet ja haasteet ilmenevät varhaiskasvatuskäisillä monin eri tavoin. Ne näkyvät esimerkiksi lapsen sosiaalisessa toiminnassa ja vuorovaikutuksessa, sekä lapsen tunne-elämän ilmaisussa. Esimerkiksi arkuus, ujous, vetäytyminen, yliaktiivisuus, keskittymiskyvyttömyys ja aggressiivinen käytös voivat osaltaan olla merkki lapsen sosioemotionaalista vaikeuksia. Ongelmat voivat tulla esiin myös vaikeutena leikkiä yksin tai yhdessä, kaverisuhteiden luomisessa tai ylläpitämisessä, sekä toisten lasten kanssa toimeen tulemisessa. Sosiaaliset vuorovaikutustilanteet toisten lasten sekä aikuisten kanssa voivat olla myös haastavia. Lapsi ei välttämättä ymmärrä omia ja toisten tunteita, tai tunteiden kontrollointi on vaikeaa. Varhaiskasvatuksen oppimistilanteissa lapsen saattaa olla vaikea keskittyä tai motivoitua toimintaan ja tarkkaavuuden säätely ja sen ylläpitäminen ilman aikuisen tukea voi olla haastavaa. Oppimisvaikeudet ovat usein yhteydessä lapsen tunne-elämän haasteisiin. Ongelmien määrittelyssä olisi tärkeää erottaa ilmennyt käytös lapsesta itsestään. Tällöin ei leimata itse lasta hankalaksi tai vaikeaksi, vaan keskitytään siihen, mitkä tekijät yhteisössä ja ympäristössä mahdollisesti edesauttaa vaikeuksien ja haastavan käytöksen syntymistä. Tällöin ongelmanratkaisu keskittyy yhteisön ja ympäristön muuttamiseen yksittäisen lapsen sijaan. (Pihlaja 2005, 218-229.)

Varhaiskasvatuksen arjessa lapsen sosioemotionaalista kehitystä on mahdollista tukea monin eri tavoin. Käytävissä on erilaisia tunnetyöskentelyyn kehitettyjä ohjelmia ja materiaaleja. Myös positiiivisen ja osallisuuteen kannustavan ilmapiirin luominen korostuu lapsen sosioemotionaalisen kehityksen tukemisessa. Lähtökohtana pedagogiselle sosioemotionaaliseen tukemiseen on lapsen yksilöllisyyden ymmärtäminen ja hyväksyminen. Lapsen omaa ilmaisua tulisi tukea ja suhtautua siihen kunnioittavasti. (Pihlaja 2005, 225-229.) Opetushallituksen (2017) teettämästä selvityksestä ilmenee, kuinka ohjelmallisia menetelmiä lasten sosioemotionaalisten taitojen tukemiseen varhaiskasvatuksen arjessa on olemassa useita. Näistä yleisimmin käytettyjä ovat *Askeleittain*, *Tunnemuksu ja Mututoukka* sekä *Ihmeelliset vuodet*. Ohjelmallisten menetelmien käyttö Opetushallituksen kyselyyn vastanneiden päiväkotien keskuudessa toteutui suunnitelmallisesti 75% vastanneista. Kuitenkin ohjelmien jatkuva hyödyntäminen varhaiskasvatuksen arjessa oli melko vähäistä, vain 23% vastaajista ilmoitti käyttävänsä ohjelmamuotoista työskentelyä jatkuvasti. Lisäksi menetelmien hyödyntäminen kokonaisina ohjelmina oli verrattain vähäistä, vastanneista vain 30% ilmoitti käyttävänsä ohjelmakokonaisuuksia sellaisenaan. Muita käytössä olevia sosioemotionaalisen kehityksen tukemisen menetelmiä päiväkodeissa ovat muut julkaistut toimintamallit ja materiaalit, joista esimerkkeinä mainittiin mm. *Piki, Mun ja sun juttu*, *Molli- hyvällä mielellä vai pahalla päällä*. *Tunteet tutuiksi*. Lisäksi kyselystä ilmenee, että tunnetaitojen tukemisessa hyödynnetään usein myös lapsille suunnattua kirjallisuutta, joiden aiheina ovat erilaiset tunteet. Materiaalien lisäksi varhaiskasvatushenkilöstö arvioi yhdeksi yleisimmin käytetyimmistä sosioemotionaalisen tuen muodoksi leikin, musiikin ja liikunnan. (Opetushallitus 2017, 33-35.)

Onnistuneen ja suunnitelmallisen lapsen sosioemotionaalisen kehityksen tukemisen perustana on yhteistyö lapsen vanhempien, varhaiskasvatushenkilöstön, sekä muiden ammattilaisten kesken. Olennaista on perehtyä lapsen yksilöllisiin tuen tarpeisiin ja siihen, miten ja erityisesti missä tilanteissa tuen tarpeet varhaiskasvatuksen arjessa tulevat esille. Pedagoginen toiminta ja tuki tulisi suunnitella kokonaisvaltaisesti arjen tasolla, yksittäisten tilanteiden sijasta. Lapsen haasteet ja vahvuudet tulisi tunnistaa yksilötason lisäksi myös ryhmätasolla. Lapsiryhmän dynamiikka, toiminta ja vuorovaikutusilmapiiri vaikuttaa lasten käyttäytymiseen ryhmässä. Tavoitteita lapsen kasvun ja kehityksen tukemiselle asetettaessa tulisi huomioida myös kasvatusyhteisö ja kasvattajat. Kasvattajien tulisi pystyä sitoutumaan yhteisiin sääntöihin, toimintatapoihin ja rajoihin, joilla varhaiskasvatusta toteutetaan. (Pihlaja 2005, 225-229.) Varhaiskasvatuksen arjen toistuvat tilanteet, toimintatavat ja käytänteet ovat merkittävässä osassa lapsen sosioemotionaalisten taitojen tukemisessa. Opetushallituksen (2017) kyselystä ilmenee myös, että ohjelmatyöskentelyn lisäksi myönteisellä ilmapiirillä, vuorovaikutuksen tukemisella sekä prososiaalisen toiminnan tukemisella nähdään olevan merkittävimmät vaikutukset lapsen sosiaalisten- ja itsesäätelytaitojen tukemisessa. Arjen pedagogiikassa korostuu vahvuusajattelu ja lasten keskinäistä leikkiä tuetaan ja ohjataan ”kaikki mukaan”-periaatteella. Lisäksi merkittäväksi koettiin lasten osallisuuden tukeminen ja toimintaan sitouttaminen, ryhmätoiminnan tukeminen sekä lapsilähtöisten leikkien ja satujen hyödyntäminen. (Opetushallitus 2017, 37.)

Viitalan (2014, 166) näkemyksen mukaan parhaiten sosioemotionaalisiin tuen tarpeisiin vastattaisiin yhdistämällä inklusiivisen kasvatuksen periaatteet, varhais- ja varhaiserityiskasvatuksen periaatteet, sekä sosioemotionaalisen erityisen tuen tarpeen huomioiminen. Viitalan mukaan ei ole olemassa yksittäistä nimettyä pedagogiikkaa, joka vastaisi sosioemotionaalista tukea tarvitseviksi nimettyjen lasten tarpeisiin. Sen sijaan yleisellä varhaiskasvatuksen pedagogiikalla, jossa huomioidaan lapsen yksilöllisyys ja yksilölliset tarpeet, voidaan vaikuttaa yhtä tehokkaasti lasten kasvuun ja kehitykseen. (Viitala 2014, 171.)

Ympäröivällä yhteisöllä on vaikutusta lapsen tunteisiin, toimintaan ja käyttäytymiseen. Varhaiskasvatuksessa tulisikin tukea lasten keskinäistä vuorovaikutusta ja tarjota onnistumisen kokemuksia yhdessä ja yksin toimien. Positiiviset kokemukset ja onnistumiset vertaissuhteissa toimimisesta tukevat sosioemotionaalisen tuen tarpeessa olevan lapsen minäkäsitystä ja itsetuntoa. Ikäistensä kanssa toimiessaan lapsi on tasavertaisessa suhteessa ja saa käsitystä itsestään sosiaalisena toimijana ja koki-jana. Kuitenkaan lapsi, jolla on syviä ja vakavia sosioemotionaalisia tuen tarpeita, ei välttämättä hyödy ryhmämuotoisesta toiminnasta, ainakaan kokoaikaisesti. Tällöin vaihtoehtona voi olla pienryhmätoiminta tai paritoiminta aikuisen tukemana. (Pihlaja 2005, 226.)

Vanhempien ja kasvattajien empaattinen ja johdonmukainen kasvatustyyli pystyy suojaamaan lasta tunne-elämän kolhuilta ja vaikeuksilta. Empaattisella ja myönteisellä kasvatuksella on mahdollista tukea lapsen itsetunnon kehittymistä, joka osaltaan vaikuttaa myönteisesti sosioemotionaalisiin taitoihin. (Kiviluote 2019, 19.) Yhteiskunnallisella tasolla voidaan myös tukea perheiden ja lasten kokonaisvaltaista hyvinvointia, tarjoamalla riittäviä palveluja, oikea-aikaisesti, ennaltaehkäisevästi ja ma-

talalla kynnyksellä. Varhaiskasvatuksella onkin siten merkittävä rooli perheiden ja lasten hyvinvoinnin tukemisessa. Koska hyvä sosioemotionaalinen kompetenssi on yhteydessä lapsen myöhempään kehitykseen, koulumenestykseen, itsetuntoon ja elämänhallintaan, on tärkeää tunnistaa kompetenssin kehitystä suojaavat tekijät lapsen elämässä ja pyrkiä tukemaan niitä. (Kiviluote 2019, 16-17.)

Opetushallituksen (2017) teettämässä selvityksessä nostettiin esiin kiireellisiä sosioemotionaaliseen tukeen liittyviä kehittämistarpeita varhaiskasvatuksessa. Yhdeksi suurimmaksi kehityshaasteeksi koettiin henkilöstön työtteen kehittäminen kohti lapsilähtöisempää, osallisuutta tukevaa ja sensitiivistä kohtaamista painottavaa kasvatusilmapiiriä. Kyselyn vastauksista ilmenee, kuinka aikuisen kiireetön läsnäolo ja aito vastavuoroinen kohtaaminen koettiin merkittäväksi yksilöllisen tukemisen muodoksi. Liian isot ryhmäkoot ja resurssipula koettiin kuormittavana ja niillä nähtiin olevan heikentäviä vaikutuksia arjen hyvän ja vaikuttavan pedagogiikan toteutumiseksi. (Opetushallitus 2017, 43.)

Sosioemotionaalisten taitojen harjoitteluun vaatii jatkuvuutta ja toistoa. Tunteiden säätelyn harjoittelu on vaikuttavinta ja tehokkainta ennen varsinaisten tunnekaappausten ja uhkien kohtaamista, tai tunteiden tukahduttamista. Varhaiskasvatuksen ohjelmamuotoinen tunnekasvatus onkin osaltaan ennaltaehkäisevää tunneopetusta. Tunnehetket sen sijaan voidaan nähdä eroavan tunneopetuksesta siten, että tunneopetus sisältää kaikki ne suunnitelmalliset menetelmät, joilla pyritään edistämään lasten sosiaalisten ja emotionaalisten taitojen opettelua. Varhaiskasvatuksen tunneopetuksessa keskitytään usein harjoitteluun ennakoidusti valikoituja taitoja, kuten esimerkiksi miten kavereita kuunnellaan tai kohdellaan, kuinka ristiriitoja ratkotaan rakentavasti, miten omia tunteita voi ilmaista ja säädellä. Tunnehetket ovat niitä tunnepohjaisia kokemustilanteita, joissa lapsi on neurologisesti virittynyt sisäistämään syy-seuraussuhteita. Tunnehetket ovat arkisia tilanteita, joissa aikuisella on merkittävä rooli tunteiden säätelyn ohjaamisessa. Voidaan sanoa, että tunnekasvatus perustuu tietoon, kun taas tunnehetket pohjautuvat aitoon koettuun tunteeseen. Sekä tunneopetuksella, että aikuisen tukemilla tunnehetkillä on vaikuttavuutta lapsen sosioemotionaalisten taitojen myönteiseen kehitykseen ja molempien hyödyntäminen osana varhaiskasvatuksen pedagogiikkaa mahdollistaa sensitiivisen ja lapsilähtöisen tunneilmapiirin toteutumisen. (Köngäs 2019, 178-184.) Kehittämillämme tunnekasvatustuokioilla pyrimme osaltamme tuottamaan toimintaa, joka edistäisi ja tukisi varhaiskasvatuksen varhaisen puuttumisen ja ennaltaehkäisevän työn mallia ja olisi samalla ohjelmamuotoinen, johdonmukaisesti etenevä kokonaisuus. Varhaiseen puuttumiseen painottuvalla opinnäytetyöllämme pyrimme samalla myös vähentämään myöhempää syrjäytymisriskiä. Tunnekasvatustuokiot suunnattiin koko lapsiryhmälle, jolloin tuokioihin osallistumisen edellytyksenä ei ollut enakkoon määritelty tai tunnistettu tuen tarve. Suunnittelimme tuokiot tukemaan kaikkien lasten tunnetaitojen kehittymistä. Harjoitettaviksi tunnetaidoiksi kehittämistehtäväämme määrittelimme tunteiden tunnistamisen, sanoittamisen ja ilmaisun draamakasvatuksellisia menetelmiä hyödyntäen.

2.2 Tuenmuodot Kuopion varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (Opetushallitus 2018)

Kuopion varhaiskasvatussuunnitelmassa täsmennetään valtakunnallista varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaista tuen järjestämistä paikallisesti. Kuopion paikallisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa kuvataan, kuinka varhaiskasvatuksen laadukkaalla pedagogisella perustyöllä pyritään tukemaan yleisesti kaikkia lapsia ja heidän tarpeitaan. Kehityksen ja oppimisen tuki pyritään järjestämään ensisijaisesti osana päivittäistä varhaiskasvatuksen toimintaa, joko lapsen omassa lapsiryhmässä, integroidussa erityisryhmässä tai pienennetyssä ryhmässä. Varhaiskasvatuksen erityisopettaja vastaa alueensa kehityksen ja oppimisen tuen ohjauksesta tarvelähtöisesti. Konsultoiva varhaiskasvatuksen erityisopettaja vastaa tuen järjestämisestä ja ohjaamisesta kaupunkitasoisesti. (Kuopion kaupungin varhaiskasvatussuunnitelma 2019, 53.)

Monialaista ja moniammatillista yhteistyötä lapsen tarpeista lähtien toteutetaan neuvolan, lapsiperheiden sosiaalityön, sekä terveydenhuollon ja muiden sosiaalipalvelujen toimijoiden kanssa. Monitoimijaisessa työskentelytavassa sosiaali- ja terveydenhuollon, sekä kuntoutuksen ammattilaiset osallistuvat tarpeen mukaan lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laatimiseen. Samoin myös varhaiskasvatuksen työntekijät osallistuvat tarvittaessa yhteistyökumppaneidensa neuvotteluihin ja suunnitelmapalaveriin. Lapsen kasvun ja kehityksen tukemiseen tähtäävää yhteistyötä varten laaditaan huoltajien suostumuksella tarvittaessa lapsikuvaus, jossa kuvataan mm. lapsen vahvuudet ja tuen tarpeet. Jos varhaiskasvatusta järjestetään osana lastensuojelun avohuollon tukitoimia, laativat sosiaalityöntekijä, huoltajat ja varhaiskasvatuksen työntekijä yhteistyösuunnitelman, jossa on kirjattuna päivähoiton toteuttamisen tavoitteet sekä yhteistyö. (Kuopion kaupungin varhaiskasvatussuunnitelma 2019, 54.)

Lyhytaikaiseen tai vähäiseen tuen tarpeeseen pyritään vaikuttamaan laadukkaalla pedagogisella perustyöllä. Lyhytaikainen tai vähäinen tuki kuvataan yksittäiseksi tuen muodoksi tai järjestelyksi, jolla pyritään vaikuttamaan tilanteeseen mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Laadukkaan perustyön kuvataan muodostuvan mm. lapsen ja perheen sensitiivisestä kohtaamisesta, päivittäisestä yhteistyöstä huoltajien kanssa, havainnointiin ja arviointiin perustuvasta suunnitelmallisesta toiminnan eriyttämisestä, pienryhmätoiminnasta, oppimisympäristöjen muokkaamisesta sekä selkeästä päiväjärjestyksestä. (Kuopion kaupungin varhaiskasvatussuunnitelma 2019, 60.)

Lyhytaikaiseen tai vähäiseen tukeen voidaan vaikuttaa myös pedagogisilla järjestelyillä, kuten varhaiskasvatuksen erityisopettajan ohjauksella, lapsikohtaisella yksilöllisellä ohjaamisella, kuvaohjauksella, viittomilla ja muilla kielen ja kommunikaation tuen menetelmillä. Lisäksi apuvälineiden ja tietojen ja viestintäteknologian hyödyntäminen, sekä tulkitsemis- ja avustajapalvelut ovat osa yleisen tuen muotoa. Jos tuen tarve vaatii säännöllistä tukea, tai samanaikaisesti käytössä on useita eri tuen muotoja, hyödynnetään edelleen pedagogisia järjestelyjä osana varhaiskasvatuksen pedagogiikkaa, tai tarpeen mukaan turvaudutaan rakenteellisiin järjestelyihin. Rakenteellisiksi järjestelyiksi nimetään

varhaiskasvatuksen erityisopettajan antama tuki, lapsi- ja ryhmäkohtainen avustaja, integroitu erityisryhmä tai pienryhmä, sekä henkilöstön rakenteeseen ja mitoitukseen liittyvät ratkaisut. (Kuopion kaupungin varhaiskasvatussuunnitelma 2019, 60.)

Rakenteelliset järjestelyt ovat käytössä myös vaihtoehtona, jos lapsen tuen tarve vaati kokoaikaista, yksilöllistä ja jatkuvampaa tukimuotoa. Kokoaikainen tuki edellyttää mahdollisesti erilaisia järjestelyjä ja apuvälineitä, suunnitelmallisuutta ja erityisosaamista. Kokoaikaisen tuen kohdalla lapsen nähdään tarvitsevan tukea ryhmässä toimimiseen, toiminnallista eriyttämistä, sekä tukea ja aikaa perustaitojen harjoitteluun. Kokoaikaisen tuen järjestämisessä hyödynnetään sekä rakenteellisia järjestelyjä, että sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijoiden ohjausta ja konsultaatiota. Lapsen tuen tarpeita, sekä kasvun ja oppimisen kehitystä arvioidaan säännöllisesti ja tuen muotoja päivitetään ja muokataan tilanteen ja tarpeen mukaan. (Kuopion kaupungin varhaiskasvatussuunnitelma 2019, 60.)

3 LAPSEN SOSIOEMOTIONAALISEN KEHITYKSEN TUKEMINEN VARHAISKASVATUKSESSA

Sosioemotionaalisuus käsitteenä ymmärretään yksilön tunteiden ja sosiaalisen vuorovaikutuksen kokonaisuutena. Tästä käytetään myös nimitystä sosioemotionaalinen kompetenssi. Lapsen sosioemotionaalisuuden kehittymiseen vaikuttavat mm. olemassa olevat kiintymyssuhteet, lapsen osallisuus, minäkuva, itsetunto, odotukset ja uskomukset. Sosioemotionaalisuutta voidaan määrittellä kolmen eri taitoalueen kautta, joista itsesäätely- ja tunnetaidot muodostavat ensimmäisen alueen. Itsesäätely- ja tunnetaidot sisältävät omien ja toisten tunteiden tunnistamisen ja ymmärtämisen, sekä omien tunteiden säätelyn ja hallinnan. (Kuorelahti ja Lappalainen 2017, 97-98.) Itsesäätelytaitojen kehittyminen osaksi käytännön toimintaa, edellyttää tunteiden tunnistamista, nimeämistä ja ymmärtämistä. Lapsen itsesäätelykyky kehittykin iän myötä. (Kiviluote 2019, 14-15.) Tunteiden säätelyn kautta lapsen on mahdollista oppia säätelemään myös tunneperäistä käyttäytymistään. Esimerkiksi pettyessään tai suuttuessaan lapsi ei pyri vahingoittamaan itseään tai muita. (Kuorelahti ja Lappalainen 2017, 97-98.)

Sosioemotionaaliset taidot ilmenevät mm. itsensä ilmaisuna ja kommunikointina, toisten huomioonottamisena ja kuuntelemisena, aloitteellisuutena ja sosiaalisena vastavuoroisuutena. Koska edellä mainitut taidot eivät ole synnynnäisiä, voidaan niihin vaikuttaa mm. kasvatuksellisin keinoin. (Kuorelahti ja Lappalainen 2017, 97-98.)

Sosiokognitiiviset taidot pitävät sisällään kyvyn tehdä havaintoja ja tulkintoja kanssaihmissen tunteista, käyttäytymisestä sekä ajatuksista. Sosiokognitiivisiin taitoihin sisältyy myös kyky ennakoida ja arvioida oman sekä toisten käyttäytymisen vaikutuksia ja seuraamuksia ja tarvittaessa korjata omaa toimintaa ympäristöltä saadun palautteen perusteella. (Kiviluote 2019, 16.)

Varhainen kiintymyssuhde toimii lapsen sosioemotionaalisen kehityksen pohjana. Vauvaikäisenä aikuinen on erityisen tärkeässä roolissa lapsen tunteiden säätelijänä. Kasvaessaan lapsi oppii vähitellen tunteidensa itsesäätelyä. (Kärkkäinen 2017, 17.) Varhaislapsuudessa koetun kiintymyssuhteen laadulla on valtava merkitys ihmisen tunne-elämän kehittymiseen. Turvallisella kiintymyssuhteella edistetään lapsen kykyä vastaanottaa ympäristön ja muiden ihmisten erilaisia tunteita. Turvattomaksi koetussa kiintymyssuhteessa lapsi omaksuu negatiivisen suhtautumisen itseensä sekä ympäristöönsä. (Kiviluote 2019, 14.)

Varhaisessa kiintymyssuhteessaan lapsi alkaa muodostamaan käsitystään siitä kuka on, sekä käsitystä itsestään muista ihmisistä erillisenä olentona (Kuorelahti ja Lappalainen 2017, 88). Lapsen sosiaalinen ja emotionaalinen kehitys rakentuu siis kanssakäymisen, vuorovaikutuksen, tunteiden ja kokemusten kautta ja kehitykseen vaikuttavat sekä menneet, että nykyinen hetki. Sosiaalinen ja emotionaalinen kehitys ovat kiinteässä yhteydessä lapsen muun kehityksen osa-alueisiin, erityisesti kognitiivisen kehitykseen. (Pihlaja 2005, 214-216.)

3.1 Sosioemotionaalisen kehityksen riski- ja suojatekijät

Koska hyvä sosioemotionaalinen kompetenssi on yhteydessä lapsen myöhempään kehitykseen, kouluunestyykseen, itsetuntoon ja elämänhallintaan, on tärkeää tunnistaa kompetenssin kehitystä suojaavat ja uhkaavat tekijät lapsen elämässä. Tärkeimpänä suojaavana tekijänä tunne-elämän kehittymiselle on turvallinen ja luottamuksellinen kiintymyssuhde. Varhaiskasvatuksen henkilöstön on mahdollista tarjota osaltaan lapselle turvallisia, voimaannuttavia ja eheyttäviä kiintymyssuhdekokemuksia. (Kiviluote 2019, 16-17.)

Sosioemotionaalista kehitystä uhkaavat riskitekijät liittyvät läheisesti lapsen kasvuympäristöön ja vuorovaikutussuhteiden laatuun. Väkivalta, kaltoinkohtelu, perustarpeiden huomiotta jättäminen ja hylkäämisen kokemukset vaarantavat lapsen tunne-elämän kehitystä. Myös ankara, ehdoton, tunnekylmä ja negatiivisia tunteita synnyttävä kasvatustyyli lisää lapsen tunne-elämän häiriöitä. Tutkimuksissa on todettu, että ruumiillisella kurittamisella on yhteys lapsen myöhempään käyttäytymisen ongelmiin. Myös lapsen perheen sisäiset kriisit, kuten mielenterveysongelmat, päihdeongelmat, avioero, syrjäytyminen, taloudelliset vaikeudet ja perheen heikko turvaverkko uhkaavat lapsen sosioemotionaalista kehitystä. (Kiviluote 2019, 17; Pihlaja 2005, 215.)

Kehitystä suojaavia tekijöitä voidaan löytää myös lapsesta itsestään. Näitä voivat olla esimerkiksi kyky empatiaan, ystävällisyys, korkea aktiivitaso, kielellinen lahjakkuus, myönteinen käsitys itsestään, omatoimisuus, motoriset taidot, sekä havainnointikyky. (Pihlaja 2005, 215.) Myös vanhempien ja kasvattajien empaattinen ja johdonmukainen kasvatustyyli suojaa lasta tunne-elämän vaikeuksilta. Empaattisella ja myönteisellä kasvatuksella tuetaan lapsen itsetuntoa, joka on myös yksi merkittävä sosioemotionaalisen kehityksen suojatekijä. (Kiviluote 2019, 19.) Yhteiskunnallisella tasolla voidaan myös tukea perheiden ja lasten kokonaisvaltaista hyvinvointia, tarjoamalla riittäviä palveluja, oikea-aikaisesti, ennaltaehkäisevästi ja matalalla kynnyksellä. Varhaiskasvatuksella onkin sitten merkittävä rooli perheiden ja lasten hyvinvoinnin tukemisessa. Tärkeimpänä suojaavana tekijänä tunne-elämän kehittymiselle on turvallinen ja luottamuksellinen kiintymyssuhde. Varhaiskasvatuksen henkilöstön onkin mahdollista tarjota osaltaan lapselle turvallisia, voimaannuttavia ja eheyttäviä kiintymyssuhdekokemuksia. (Kiviluote 2019, 16-17.)

3.2 Tunnekasvatus lapsen sosioemotionaalisen kehityksen tukena

Tunnekasvatuksen avulla lapsen on mahdollista harjoitella turvallisesti omia tunnetaitojaan. Harjoittelemalla tunnetaitojaan lapsen on mahdollista voimaantua ja saada kokemusta siitä, että lapsi kykenee itse vaikuttamaan omiin tunteisiinsa, ajatuksiinsa ja toimintaansa. Oppiessaan toimimaan omien tunteidensa kanssa, lapsi oppii samalla huomioimaan myös muiden ihmisten tunteet ja tarpeet. (Jääskinen & Pelliccioni 2017, 34-35.) Tunteiden havaitseminen ja tunteiden hallinta ovat tunnekasvatuksen tärkeimpiä tekijöitä. Tunteiden havaitsemisella tarkoitetaan tunne-elämän tietoista tarkkailua ja analysointia eli tietoa siitä, mitä ajattelemme ja tunnemme tuntemastamme tunteesta. Kun tunteita ilmaistaan olosuhteisiin nähden sopivasti ja sopivan voimakkaasti, puhutaan tunteiden hallitsemisesta. Läpi lapsuus- ja nuoruusvaiheen ajan voidaan toteuttaa tietoista tunnekasvatusta, eikä sitä voida korvata toisella kasvatuksellisella tekijällä. (Kempainen 2000, 3-4.) Tunnekasvatuksen tavoitteena on antaa lapselle valmiudet käsitellä omia tunteitaan (Jalovaara 2005, 110). Tunnekasvatus on vaativaa toimintaa, mikä edellyttää sen opettajalta laajaa asiantuntemusta. Aikuisen tunnelukutaidolla tarkoitetaan kykyä tunnistaa tunteita itsessä ja muissa sekä nimetä niitä. Tunteiden alkuperän ymmärtäminen vaikuttaa tunnekäyttäytymiseen eli tunteiden ilmenemiseen. Tunnetaito ilmenee lapsilla esimerkiksi siten, että hän osaa leikkiä kaverin kanssa tai oppii hillitsemään mielihaluaan jonkin tavoitteellisen päämäärän hyväksi. Ongelmien ja aggressioiden käsittelykyky, turhautumien sieto, hetken mielihoiteiden eli impulssien hallinta sekä kyky kohdata ja suvaita erilaisia ihmisiä ovat tunnetaitoja, joita opetetaan kasvatuksen myötä. (Jalovaara 2005, 95-96.) Lapselle luontaisin tapa oppia ja toimia on leikin, toiminnallisuuden ja draaman kautta. Mielikuvituksen avulla on mahdollista turvallisesti kokea erilaisia tunteita ja rooleja.

Aikuisen tehtävä tunnekasvattajana on luoda lapselle turvallinen ja rakastettava olo toimiessaan lapsen kanssa. Varhaiskasvatuksen tunnekasvatukseen sisältyy tunnekielen opettaminen, johon kuuluu omien ja toisten tunteiden nimeäminen sekä tunteisiin tutustuminen elämysten ja kokemusten kautta. Näiden avulla kehitetään vuorovaikutustaitoja. Lapsi oppii ja muodostaa mielessään ihmiskuvaa aikuisen mallista, joten kasvattajan kommunikointi- ja ongelmaratkaisutavat ovat sekä käyttäytymis- että toimintamalleja. Kasvattajan tunnemallina oleminen lapselle edellyttää turvallisen ilmapiirin luomista. (Jalovaara 2005, 96-97.) Kasvattajan omat hyvät tunnetaidot ovat tunnekasvatustoiminnan perustana. Aikuisen luomalla vuorovaikutusilmapiirillä on suuri merkitys lapsen tarpeiden ja tunteiden huomioimisen, sekä osallisuuden kokemuksen kannalta. Empaattinen, turvallinen, hyväksyvä ja kannustava ilmapiiri tukee lapsen oppimisen edellytyksiä. Aikuisen on kyettävä pysymään aikuisena niissäkin tilanteissa, joissa lapsi haastaa voimakkaasti. Ristiriitatilanteissa aikuinen on ensisijaisesti vastuussa tilanteen hallinnasta. (Kiviluote 2019, 25, 37.)

Tunteet vaikuttavat ihmiseen monitasoisesti. Tunteet ilmenevät mm. kehoistimuksina, ajatuksina ja vaikuttavat mm. ihmisen käyttäytymiseen, kehonkieleen, kasvon ilmeisiin ja äänenkäyttöön. Aiemmin koetut tunnetilanteet vaikuttavat siihen, millaisen mallin tunteiden kokemiseen olemme omaksuneet ja miten käsittelemme meissä ilmeneviä tunteita, pyrimmekö peittämään niitä vai uskallam-

meko ilmaista niitä ulospäin. Myös temperamentilla, perimällä, hermoston rakenteella sekä kasvuympäristöllä on vaikutusta siihen, miten kohtaamme ja reagoimme syntyviin tunteisiimme. (Jääskinen & Pelliccioni 2017, 12-13.)

Tunteita on mahdollista luokitella eri perustein ja keskenään samankaltaisia tunteita voidaan jakaa tunneperheisiin. Esimerkiksi suru, pettymys ja mielihaha muodostavat keskenään yhden tunneperheen. Tunteita on jaoteltu myös perustunteisiin, joita ovat ilo, suru, viha, pelko, hämmästys ja inho. Nämä perustunteet tunnustetaan maailman laajuisesti eri kulttuureissa, mutta niihin suhtautuminen ja niiden ilmaiseminen on usein kulttuurisidonnaista. (Kiviluote 2019, 22.)

Lähtökohtaisesti tunne on hetkellinen kokemus, joka haihtuu kokijastaan hiljalleen pois. Tunteen läpikäymisessä on tärkeää sallia tunne ja vastaanottaa se sellaisenaan kuin se kussakin hetkessä tuntuu. Tällöin tunnekokemus on eri asia, kuin tunneperäinen toiminta. Tunteen vastustaminen usein kasvattaa tunnetta ja saattaa muuttua epämääräiseksi keholliseksi kokemukseksi, joka purkautuu lopulta erilaisina kehon tai mielen oirehdintana ulos. Lapsen saadessa tarpeeksi kokemusta siitä, että erilaiset tunnekokemukset haihtuvat aikanaan ja että vaikeatkin tunteet menevät ohi, lapsen on mahdollista luottaa siihen, että omia tunteita ei tarvitse paeta. Erilaiset ja eri vahvuiset tunnekokemukset ovat luonnollisia ja kuuluvat elämään. Tämän tiedostaessaan ihmisen on mahdollista voimaraistua tunteidensa säätelyssä ja luottaa omiin kykyihinsä selviytyä vastaantulevista haasteista. (Kiviluote 2019, 13-17.)

3.2.1 Tunteet taidoiksi

Lapsi oppii tunteidensa säätelyä aikuisen esimerkin kautta. Aikuinen toiminta ja käyttäytyminen ohjaavat lapsen tunteiden tunnistamisen, sanoittamisen sekä ilmaisemisen opettelua. Lapsen tunnetaitojen harjoittamisessa ja opettamisessa tärkeää on tehdä näkyväksi tapahtumien ja tunteiden syy-seuraussuhteet. Aikuinen toimii tunnetilanteiden sanoittajana, miksi jokin asia tapahtui ja mitä siitä seurasi, miltä se tuntui. Omien tunnetilojen säätelyyn lapsi tarvitsee keinoja ja toimintamalleja, jotka kannustavat suotuisaan tunnetoimintaan. Suuttumustilanteissa lasta kannustetaan rakentamaan toimintaan opettamalla esimerkiksi rentoutuskeinoja tai mielikuvaharjoitteita, jotka auttavat lasta tunteen turvalliseen ilmaisemiseen. (Kiviluote 2019, 22-24.)

Lapsi tarvitsee tunnetaitojensa kehittymiseen aikuisen kärsivällistä ja lempeää tukea. Tunnetaitojen harjoittelussa ja opettelussa on tärkeää se, ettei lasta opeteta tukahduttamaan tunteitaan. Tunnetaitojen oppimisessa lapsen tulisi kokea, että kaikenlaiset tunteet ovat sallittuja ja että lapsella on oikeus omaan yksilölliseen tunnekokemukseensa. Tunnetaitojen opettelussa korostuukin kokemuksellinen oppiminen. Lapsen kokeman tunnehetken koettaessa aikuinen on tukena tunteen läpikäymisessä, sanoittamisessa ja purkamisessa. (Jääskinen & Pelliccioni 2017, 170.)

Tunnetaidot pitävät sisällään mm. tunteen tunnistamisen, sietämisen, säätelyn ja ilmaisemisen. Tunteen tunnistaminen on ensimmäinen edellytys tunnetaitojen muiden osa-alueiden kehittymiselle. Tunteen tunnistamiseen liittyy tunteen sanoittaminen, kehollisen aistimuksen tunnistaminen ja tunne-
aistimuksen ja tunnesanojen yhdistäminen. Aikuinen on tällöinkin tunteen sanoittamisessa lapselle esimerkkinä. Olemassa olevan tunteen nimeämisellä on mahdollista osaltaan helpottaa ja rauhoittaa koettua tunnekokemusta. (Jääskinen & Pelliccioni 2017, 37-38.) Lasten kanssa tunteiden sanoittamista ja nimeämistä voidaan opetella kuvallisten tunnekorttien kautta. Tällöin tunnekorttityöskentelyn visuaalinen kerronta tukee tunteen sanallista ilmaisua.

Tunteen sietämistä kutsutaan myös tunteen kannatteluksi. Se on samalla tunnetaidoista haastavin, sillä se vaatii kärsivällisyyttä ja uskoa siihen, että voimakaskin tunnekokemus väistyy aikanaan. Tunteen sietämiseen liittyy myös vapaaehtoinen valinta siitä, miten reagoimme koettuun tunteeseen. Ihmisen on mahdollista kokea tunne läpi, ilman, että se synnyttäisi toiminnallista reagointia. Tunteen sietämisen harjoittelu auttaa ihmistä harkitsemaan, miten tunteensa kanssa toimii. Epämiellyttävienkin tunteiden sietäminen on yhteydessä myöhemmälle elämänhallinnalle ja hankalista elämäntilanteista selviytymiselle. (Jääskinen & Pelliccioni 2017, 39-40.)

Tunteen tunnistamisen ja sietämisen jälkeen on mahdollista säädellä tunteen voimakkuutta. Tunteen säätely vaikuttaa samalla myös toimintaamme. Edelleen aikuisella on merkittävä rooli lapsen tunteiden säätelyn harjoittamisessa. Tunnereaktioiden säätely on opittavissa oleva taito. Lapsen kykyyn säädellä tunteitaan vaikuttaa monet eri tekijät, kuten hermostollinen kypsyys ja valmius, lapsen luonne ja yksilöllinen kehitysvaihe ja kasvuympäristö. Näin ollen tunnekasvatuksen avulla voidaan tukea ja kehittää lapsen itsesäätelytaitoja. (Webster-Stratton 2011, 247-249.)

Tunteen ilmaiseminen mahdollistuu tunnekokemuksen tunnistamisen, sietämisen ja säätelämisen myötä. Tunteen ilmaisulle on olemassa erilaisia keinoja, joista sanoittaminen on ensimmäinen. Erilaiset toiminnalliset menetelmät, kuten musiikki, draama, kehollinen liike ja muu luova toiminta tukee tunteen ilmaisun työstämistä. Tunteen ilmaisuun liittyy läheisesti myös tunteen purkaminen. Tunteen purkamisen myötä tunne poistuu kehosta ja mielestä. Tunteen purkamisen tukena voidaan hyödyntää myös erilaisia luovia toiminnallisia menetelmiä. Luovien menetelmien kautta on mahdollista tuottaa konkreettinen tuotos sisäisestä tunnekokemuksesta. (Jääskinen & Pelliccioni 2017, 44-46.)

3.2.2 Tunnekasvatus varhaisen puuttumisen ja ennaltaehkäisevän mielenterveystyön edistäjänä

Varhaiskasvatuksen laadukkaalla ja monipuolisella tunnekasvatustoiminnalla voidaan siis edistää ja tukea lapsen kokonaisvaltaista hyvinvointia. Mielenterveyden hyvinvointi ja tasapaino ovat osa lapsen henkistä ja fyysistä kehityskaarta. Tunnekasvatustoiminnalla on siten merkittävä rooli lapsen sosioemotionaalisen kehityksen ja siihen liittyvien haasteiden ja ongelmien ennaltaehkäisyssä ja varhaisessa puuttumisessa. Varhaiskasvatuksen laadukkaan pedagogisen toiminnan voidaan nähdä olevan tärkeä ja vaikuttava osa yhteiskunnallista ennaltaehkäisevän mielenterveystyön jatkumoa. Lapsen kehityksessä ilmeneviin haasteisiin ja tuen tarpeisiin varhain puuttumalla, voidaan vaikuttaa positiivisesti lapsen myöhempään kasvuun ja kehitykseen, sekä elämän hallintaan ja elämässä menestymiseen. Vaikutusten voidaan nähdä ulottuvan aina aikuisuuteen saakka. Yhteiskunnallisesta näkökulmasta ennaltaehkäisevällä työllä ja varhaisella puuttumisella ehkäistään ongelmien kasautumista ja moniongelmaistumista ja siten tuetaan ihmisten tasavertaista osallisuutta ja vaikutusmahdollisuuksia omassa elämässään ja ympäristössään.

Mielenterveyteen liittyy kokemus mm. ilosta, itseluottamuksesta, elämän merkityksellisyydestä, voimavaraistumisesta, elämänhallinnasta ja kyvystä solmia ja ylläpitää merkityksellisiä ihmissuhteita. Mielenterveys muodostuu siten erilaisista tiedoista ja taidoista, joilla ihmisen on mahdollista hallita ja ohjailta omaa elämäänsä. Hyvä ja tasapainoinen mielenterveys toimii ihmisen elämässä tärkeänä voimavarana, jonka myötä on mahdollista kohdata, selviytyä ja kehittyä läpi erilaisten elämäntilanteiden ja haasteiden. Mielenterveys ei ole vain yksilön ominaisuus, vaan se muodostuu ja kehittyy vuorovaikutuksessa yksilön, tämän ympäristön ja yhteiskunnan kanssa. Mielenterveystaitoja, siinä missä muitakin elämän perustaitoja, on mahdollista kehittää ja vahvistaa läpi elämän. (Marjamäki, Kosonen, Törrönen ja Hannukkala 2015, 12-13.)

Varhaiskasvatuksen ammattilaisten tehtävänä on osaltaan edistää lasten mielenterveyttä ja mielenterveystaitoja ja luoda siten vahvat valmiudet, tiedot ja taidot lapsen myöhemmälle kehitykselle läpi elämän. Aikuiselta vaaditaan tällöin läsnäoloa ja vastavuoroista kohtaamista lapsen kanssa, sekä lapsen tunteiden ja tarpeiden sensitiivistä huomioimista. Lapsen mielenterveyttä tukevassa ja edistävissä varhaiskasvatuksessa harjoitellaan ja mallinnetaan mm. avunhakutaitoja, tunnetaitoja, kaveritaitoja ja rauhoittumisentaitoja. Turvallisilla kiintymyssuhteilla ja hyväksyvällä kasvatusilmapiirillä tuetaan lapsen itsetunnon kehittymistä ja omien voimavarojen löytymistä. Mielenterveyttä edistävissä kasvuympäristössä tuetaan lapsiryhmän ryhmäytymistä ja kaverisuhteita ja puututaan ja selvitetään kiusaamiseen ja ristiriitatilanteisiin heti. Lisäksi lapsen kokonaisvaltaista kehitystä tukee vanhempien kanssa tehtävä kasvatuskumppanuus ja yhteistyö. (Marjamäki ym. 2015, 13.)

3.3 Draamakasvatus lapsen tunneilmaisun ja oppimisen tukena

Toivasen (2010, 8-9) mukaan draamakasvatuksella tarkoitetaan osallistavan teatterin lajia ja taidekasvatuksen muotoa, jossa keskitytään yhdessä toimimiseen eli prosessiin. Draamakasvatus ei edellytä erityistiloja tai välineitä, sillä ryhmätilaan pystytään luomaan kuvitteellinen todellisuus joko sellaisenaan tai ottamalla roolimerkit käyttöön. Kuvitteellisessa todellisuudessa toimiminen antaa mahdollisuuden osallistujien kehittää käsityksiä omasta ajattelustaan sekä oppia itsestä ja toisista jotain uutta. Draamakasvatuksessa siten omia havaintoja, tunteita ja kokemuksia sekä tarinoita tutkitaan teatterin, leikin ja kasvatuksen keinoin (Martinez-Abarca ja Nurmi, 2015, 12).

Draamakasvatuksessa yhdistyy emotionaalisen, kognitiivisen ja sosiaalisen kokemisen alueet samalla kun tutkitaan, yhdistellään ja oivalletaan asioita. Sen avulla pystytään kertomaan tarinoita monella eri tavalla, kuten sanallisesti, kehollisesti, visuaalisesti ja tilaa hyväksi käyttäen. (Heikkinen 2017,11.) Draamakasvatusta voidaan hyödyntää lapsen ja aikuisen välisen vuorovaikutussuhteen rakentamiseen. Kasvatuksellinen, taiteellinen, henkilökohtainen ja kulttuurinen näkökulma ovat osa draaman oppimista. Draama antaa mahdollisuuden toimia kahdessa todellisuudessa, sekä todellisessa että fiktiivisessä maailmassa. Draaman avulla pystytään kehittämään lapsen kokonaisilmaisullisia ja kielellisiä valmiuksia. (Toivanen 2010, 9-11.)

Draamakasvatus on laaja-alainen käsite, joka on itsenäinen teatteriin pohjautuva opetus- ja tieteenala. Draamakasvatuksen opetus- ja tutkimusala voidaan jakaa kolmeen osa-alueeseen, joita ovat osallistava, soveltava ja esittävä teatteri. Osallistava teatterimuoto on draamakasvatuksen yleisin toimintamuoto. Osallistavaan teatteriin ei kuulu ulkopuolista yleisöä, vaan siinä toimitaan ryhmässä. Oppiminen tapahtuu siten ryhmän keskinäisen vuorovaikutuksen kautta, kuvitteellisia rooleja, tilanteita, aikaa ja paikkaa hyödyntäen. Osallistavaan teatterin työskentelymenetelmiin kuuluvat mm. Draama, prosessidraama sekä draaman yksittäiset työtavat. (Toivanen 2015, 10-11.)

Soveltavassa teatterissa yleisöllä sen sijaan on merkittävä rooli. Soveltavassa teatterimuodossa yhdistellään erilaisia työtapoja, kuten esittävää teatteria sekä yleisöä aktivoivia ja osallistavia menetelmiä. Esimerkkeinä soveltavan teatterin työmuodoista ovat Forumteatteri ja Tarinateatteri. (Toivanen 2015, 10-11.)

Esittävä teatteri pitää sisällään teatterin tekemisen eri tyylit ja muodot, kuten nukketeatterin, sirkuksen, performanssin, tekstiin pohjautuvan ja improvisaation. Esittävä teatteri perustuu perinteiseen kahtiajakoon, jonka muodostavat yleisö ja esiintyjät. Yleisö, eli katsojat ovat siten esityksen vastaanottajia. (Toivanen 2015, 10-11.) Draama nimetään varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa yhdeksi taiteellisen kokemisen ja tekemisen muodoksi, jossa oppimista ja uusien asioiden käsittelyä korostetaan leikinomaisen, lapsen kehitystasosta lähtevän toiminnan kautta. Yhtenä tavoitteena on edistää myös lapsen kielellistä kehitystä. Draama yhdistää niin taideaineet kuin lasten kokemukset ja tietoaineksen, joita yhdessä työskentellään ajankohtaisen aiheen, sadun tai tarinan pohjalta. (Toivanen 2010, 16.)

Heikkinen (2010, 47-84) kuvaa draamakasvatuksen maailmassa toimimista vakavan leikillisyyden kautta. Draamakasvatuksen vakavan leikillisyyden avulla on mahdollista luoda erilaisia mahdollisuuksien tiloja, joissa oppiminen ja kasvatusta voivat tapahtua kokeillen, tutkien ja asioita ihmetellen. Draamakasvatuksessa oppimista kuvataan aktiivisena ja luovana prosessina, johon sisältyy myös vahva kokemuksellinen ja yhteistoiminnallinen oppiminen. Draamaoppiminen on siten myös sosiaalinen prosessi, jossa oppimismuoto on kokonaisvaltainen ja työmuoto kollektiivinen. Draaman välityksellä on mahdollista tutkia, muotoilla ja esittää erilaisia ajatuksia ja tunteita, sekä niiden seurauksia vuorovaikutuksessa toisten kanssa. (Toivanen 2010, 127-129, 137.) Draamakasvatuksen leikillisen oppimisen kepeys rakentuu leikillisestä asenteesta, huumorista, sekä tekemisen ja kokemisen myötä syntyvästä oppimisen ilosta. Draaman leikilliseen oppimiseen sisältyy vahvasti myös luovuus. Oppiminen noudattelee tällöin luovaa prosessia, joka synnyttää mm. luovaa ongelmanratkaisua sekä mielikuvituksen käyttämistä ja rikastuttamista. Draamakasvatuksen liekillistä oppimista vahvistaa myös tarinallisuus, jolloin toiminnassa luodaan tarinoita, niihin eläydytään ja ne antavat ajattelulle uutta muotoa. Leikillisessä oppimisessä on mukana kokonaisvaltainen ilmaisu, johon kuuluu erityisesti koko keho, joka ilmaisee tunteita. (Martinez-Abarca ja Nurmi, 2015, 16.)

Draamakasvatuksen avulla luodaan siis todellisia ja kuvitteellisia tiloja ja tapahtumia, joissa liikutaan esitettyjen roolien avulla. Draaman työtapoja hyödyntämällä ja lapsen yhteistoiminnallista osallistumista tukemalla havainnot, tiedot ja uudet asiat jäävät usein paremmin mieleen. Draamassa toimien vaikeita asioita on mahdollista työstää turvallisella tavalla, hyväksyvässä ilmapiirissä. (Heikkinen 2010, 128-137.) Draamakasvatuksessa on mahdollista tutkia ja kokeilla itselle uusia ja erilaisia tilanteita ja maailmoja, samaistua ja kokea erilaisia rooleja ja ratkaisumalleja, joihin on tottunut. Erityisen opettavia draamatilanteita voivat olla sellaiset, joissa tapahtumaa tarkastellaan sisäpuolelta, rooliin eläytyen ja sen jälkeen ulkopuolelta, omana itsenä. Näin on mahdollista omaksua ja oppia uudenlaisia ratkaisumalleja ja toimintatapoja. Roolin kautta on mahdollista työstää haastavia asioita ja roolin avulla voidaan kokeilla ilmaista tunteita, joiden näyttäminen muuten saattaisi olla vaikeaa. (Toivanen 2010, 140-146.)

4 TUNNEKASVATUSTUOKIOT TOIMINNALLISENA KEHITTÄMISTEHTÄVÄNÄ

Toiminnallisen kehittämistyömme tilaajana on Kuopion kaupungin Minnan päiväkoti, Vilijonkkien 3-5-vuotiaiden 24 paikkainen lapsiryhmä. Minnan päiväkodissa on kuusi eri lapsiryhmää, jotka koostuvat 1-3-vuotiaista, 1-4-vuotiaista ja 3-5-vuotiaista. Kehittämistyömme tavoitteena on tukea lasten sosio-emotionaalisten taitojen kehittymistä draamakasvatuksellisten tunnetuokioiden avulla. Kehittämämme tunnekasvatustuokit ovat osa varhaiskasvatuksen yleisen tuen pedagogiikkaa. Tunnekasvatustuokit suunniteltiin hyödyttämään koko lapsiryhmää tuen tarpeesta riippumatta. Siten kehittämistyöllämme on myös nähtävissä vaikuttavuutta ja merkitystä ennaltaehkäisevän työn, sekä varhaisen puuttumisen näkökulmasta tarkasteltuna. Kehittämistyömme tavoitteena on tukea lapsen tunnetaitojen harjoittamista ja kehittymistä. Harjoitettaviksi tunnetaidoiksi nimesimme tunteiden tunnistamisen, sanoittamisen ja ilmaisemisen.

Valitsimme pedagogisiksi työmenetelmiksi draamakasvatukselliset harjoitteet, lapsen osallisuuden tukemisen, sekä tunnekorttityöskentelyn. Kehittämistyömme tarkoituksena on myös tarjota yksi vaihtoehtoinen malli toteuttaa tunnekasvatustoimintaa Vilijonkkien ryhmässä, sekä samalla innostaa ja kannustaa draamakasvatuksellisten menetelmien hyödyntämiseen osana tunnetaitojen harjoittelua tukemista. Tunnekasvatustuokit suunnattiin koko lapsiryhmälle, jolloin tuokioihin osallistumisen edellytyksenä ei ollut ennakoon määritelty tai tunnistettu tuen tarve. Suunnittelimme tuokit tukemaan kaikkien lasten tunnetaitojen kehittymistä. Harjoitettaviksi tunnetaidoiksi kehittämistehtäväämme määrittelimme tunteiden tunnistamisen, sanoittamisen ja ilmaisun draamakasvatuksellisia menetelmiä hyödyntäen

Opinnäytetyömme on toiminnallinen kehittämistyö. Tavoitteena kehittämistyössä on käytännön toiminnan ohjeistaminen, opastaminen, järjestäminen tai järjeistäminen. (Vilkkä ja Airaksinen 2004, 9.) Toiminnallisen kehittämistyön kirjallinen raportti pitää sisällään toiminnallisen prosessin dokumentoinnin, sekä sen arvioinnin (Vilkkä ja Airaksinen 2003). Toiminnallinen kehittämistyömme etenee Salosen (2013) muotoileman konstruktivistisen kehittämismallin mukaisesti. Konstruktivistisen mallin mukaiseen kehittämisprosessiin sisältyy mm. tehtävän huolellinen suunnittelu, prosessin jakaminen eri vaiheisiin, toiminnassa oppiminen, osallisuus, tutkimuksellinen kehittämisote, sekä monipuolinen menetelmäosaaminen. (Salonen 2013, 16.)

Tuokioiden toteutuksen arvioinnin tueksi keräsimme jokaisen tuokiokerran jälkeen palautetta sekä lapsilta, että ryhmän työntekijältä. Lisäksi reflektoimme myös itse tuokioita ja toimintaamme jokaisen tuokiokerran päätteeksi. Kehittämistehtävämme toteutuksen arviointia ohjasivat siten jatkuva itsereflektio, sekä lapsilta ja työntekijältä saatu palaute. Kehittämistyössämme käytimme draamakasvatuksellisia työmenetelmiä, joita olivat toiminnalliset ja draamalliset harjoitteet, tarinallisuus, rooli-merkki sekä paperiset satuhahmot.

Tuokiokohtaisten tavoitteiden saavuttamisen arvioinnin tukena hyödynsimme osallistuvaa havainnointia. Osallistuvalla havainnoinnilla saadaan tietoa tutkittavasta sekä yksilönä, että yhteisönsä jäsenenä. Tutkijan rooli osallistuvassa havainnoinnissa on aktiivinen ja vuorovaikutteinen, jolloin tutkija osallistuu sekä omana itsenään, että tutkijan roolissa tutkittavan yhteisön elämään. Roolit lomittuvat tutkimustilanteessa päällekkäin. Tutkija tekee aktiivisesti havaintoja tutkimastaan ilmiöstä vuorovaikutteisesti tutkittavan kohteen ja ilmiön kanssa. Osallistuvan havainnoinnin hyödyntäminen osana tiedonkeruuta, edellyttää usein yhteisöön sisään pääsemistä. (Vilka 2005, 119-121.) Havainnointi on siten tutkimusmetodina tietoista tarkkailua, asioiden ja ilmiöiden tarkkailun sijaan. Havainnointi on toimiva metodi, tutkittaessa yksittäisten ihmisten toimintaa vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa. Metodi toimii hyvin myös silloin, kun tutkitaan vaikeasti ennakoitavia ja nopeasti muuttuvia tilanteita tai lapsia. (Vilka 2006, 30-32.)

Osallistuimme aktiivisesti tuokioiden toimintaan ja työstämiseen, samalla havainnoiden lasten toimintaa ja tuokioiden kulkua. Tuokioiden päätteeksi keskustelimme ja refleктоimme havaintojamme sekä kirjassimme niitä ylös. Alkuperäisenä ideana oli, että osallistuvan havainnoinnin lisäksi käyttäisimme tuokioissa videointia apuna. Luovuimme lopulta kuitenkin videoinnista, sillä koimme, että se saattaisi rajata osan lapsista tuokioiden ulkopuolelle. Videointia varten, kun jokaiselta lapselta olisi vaadittu kuvauslupa. Halusimme, että koko Vilijonkkien lapsiryhmä pääsisi osalliseksi toiminnasta, sillä ryhmä oli juuri aloittanut uuden toimintakauden ja ryhmässä oli sekä uusia ryhmässä vasta aloittaneita, että vanhoja lapsia. Tuokioiden yhtenä osatavoitteena olikin tukea ryhmätyötaitoja ja ryhmäytymistä ja koimme, että tuokioista saadut onnistumisen kokemukset, toimintaan osallistuminen ja myönteinen sekä kannustava ilmapiiri edistäisi osaltaan ryhmäytymisen vahvistumista.

4.1 Kehittämistehtävän prosessi

Kehittämistehtävämme aihe muotoutui osaltaan kiinnostuksestamme perehtyä draamakasvatuksen mahdollisuuksiin lapsen sosioemotionaalisten taitojen tukemisessa. Koska työelämän realiteetit asettavat erilaisia haasteita ja ehtoja työn suunnittelulle ja toteutukselle, koimme, että kehittämistyösämme meillä oli riittävästi aikaa ja mahdollisuuksia hankkia tietoutta ja kokemusta draaman eri menetelmistä ja niiden jatkokehitysmahdollisuuksista, sekä niiden valjastamisesta tunnekasvatuksen tarpeisiin. Tunnekasvatustuokioiden ideoinnin ja suunnittelun aloitimme keväällä 2019. Tämä edellytti laadukkaan perehtymisen keskeisempien aihealueiden teoriaan ja aikaisempiin tutkimuksiin. Tutkimusluvan anoimme Kuopion kaupungilta toukokuussa 2019. Etenimme kehitystehtävässämme Salosen (2013) kehitysprosessivaiheistuksen mukaisesti. Olemme luoneet kehitystehtävämme vaiheista, aikatauluista sekä sisällöistä Salosen (2013) kehitysprosessia mukailevan taulukon, joka selkeyttää prosessin eri vaiheiden jäsentämistä.

ALOITUSVAIHE (maalis-huhtikuu 2019)	<ul style="list-style-type: none"> -Kehittämistarpeen tunnistaminen -> lasten sosioemotionaalisten taitojen tukeminen varhaiskasvatuksessa -Tavoitteiden alustava määrittely -Kehittämistarpeen taustalla olevaan teoria- ja menetelmätietouteen perehtyminen -Menetelmien pohdinta ja alustava valinta -Toimijoiden ja kohderyhmän valinta: Minnan päiväkot, Vilijonkkien 3-5-vuotiaiden lapsiryhmä -Opinnäytetyön tavoitteiden ja menetelmien alustava esittely päiväkodin henkilöstölle sekä johtajalle -Opinnäytetyön aihe-seminaariin osallistuminen
SUUNNITTELUVAIHE (huhti-toukokuu 2019)	<ul style="list-style-type: none"> -Kehittämistyön aiheen, tavoitteiden ja muodon tarkentuminen -> -Rajataan tuokiot kolmeen kokonaisuuteen -Teoria- ja menetelmätietouden syventäminen -Perehtyminen aiheeseen liittyvään tutkimustietoon, sekä jo käytössä oleviin tunnekasvatus materiaaleihin ja ohjelmiin -Toimeksiantaja varmistuu-Tutkimussuunnitelman laatiminen ja esittely tulevalle toimeksiantajalle -Tutkimusluvan anominen Kuopion kaupungilta
ESIVAIHE (touko-elokuu 2019)	<ul style="list-style-type: none"> -Kehittämistyön tavoitteista ja menetelmistä keskustellaan toimeksiantajan kanssa. Sovitaan tunnetuokioiden toteutuksen ajankohdat. -Pedagogiset tuokiosuunnitelmat ja tuokioiden rakenne jäsentyvät ja samalla sopivat menetelmät valikoituvat -Tuokioihin liittyvä tarina muotoutuu tavoitteisiin ja menetelmiin sopivaksi. -Paperihahmojen valmistus sekä muiden tuokioissa käytettävien oheismateriaalien hankinta. -Pedagogisten tuokiosuunnitelmien esittely Vilijonkkien työntekijälle. Työntekijällä mahdollisuus vaikuttaa valittuihin menetelmiin ja tuokioiden sisältöön -> Ei muutoksia. -Päätetään tuokioiden videoinnin sijaan hyödyntää osallistuvaa havainnointia arvioinnin tukena. -Jaetaan vastuualueet tuokioiden ohjaamisessa. -Tuokiokohtaisten arviointilomakkeiden laatiminen ja esittely toimeksiantajalle, sekä tuokioon liittyvistä käytännön järjestelyistä sopiminen. -Päätetään lapsille sopivasta palautteenkeruumenetelmästä -Saatekirje Vilijonkkien vanhemmille tulevasta tuokioista.
TYÖSTÖVAIHE (elo-syyskuu 2019)	<ul style="list-style-type: none"> -Toteutetaan kehitetyt tunnekasvatustuokiot. Pyydetään työntekijältä palautetta arviointilomakkeen avulla jokaisen tuokiokerran jälkeen. -Pyydetään lapsilta palautetta. -Arvioidaan tuokioiden kulkua, tavoitteiden saavuttamista, ohjauksen onnistumista, sekä käytettyjen menetelmien sopivuutta keskustellen jokaisen tuokiokerran päätteeksi ohjaajien kesken. Reflektoidaan havaintoja, sekä kirjataan niitä ylös. -Tuokioita ollaan valmiita muokkaamaan saadun palautteen ja omien havaintojen mukaan
VIIMEISTELY (syys-marraskuu 2019)	<ul style="list-style-type: none"> -Laaditaan kehittämistyöstä raportti. -Raportin arvioinnissa hyödynnetään edelleen tuokioista saatua palautetta, sekä omia havaintoja ja reflektoinnin tuloksia.

TAULUKKO 1. Toiminnallisen kehittämistyömme prosessikuvaus Salosen (2013) kehittämissivaiheita mukaillen.

4.2 Kehittämistehtävän suunnittelu ja toteutus

Kehittämistehtävämme toteutus koostui kolmesta 3-5-vuotiaille suunnatusta ennalta suunnitellusta toiminnallisesta tuokiosta, joiden teemana olivat tunteet. Tuokiot järjestimme Minnan päiväkodin liikuntasalissa, mikä mahdollisti toiminnallisten harjoitteiden tekemisen. Lapset osallistuivat tuokioihin kahdessa pienryhmässä, joissa heitä oli keskimäärin 10. Tuokioihin liittyvän tarinan rakensimme Tove Janssonin (2018) luoman Näkymätön Ninni- hahmon ympärille. Tuokiot olivat teemaltaan eheä ja etenevä kokonaisuus, jossa lapset auttoivat Ninniä käsittelemään tunteitaan ja muuttumaan lopulta näkymättömästä näkyväksi. Tavoitteina toimintakerroilla oli erilaisten perus tunteiden tunnistaminen, nimeäminen ja ilmaiseminen. Kehittämistyössämme hyödynsimme siis draamakasvatuksellisia työmenetelmiä, joiden tavoitteena oli tukea lasten tunnetaitoja ja tunneilmaisua. Näin ollen suunnittelemamme tunnekasvatustuokiot ja niiden sisältämät toiminnalliset harjoitteet tukevat osaltaan varhaiskasvatuksen tunnekasvatustoimintaa ja tarjoavat yhden näkökulman ja mahdollisuuden lasten tunnetaitojen kehittämiseksi.

Laadimme jokaiselle tuokiolle pedagogisen ohjaussuunnitelman, jossa ilmeni tuokiokohtaiset tavoitteet ja menetelmät niiden saavuttamiseksi. Jokaiselle tunnekasvatustuokiolle olimme määritelleet muutaman perustunteen, joita työstimme lasten kanssa tunnekorttityöskentelyn, keskustelun, sekä toiminnallisten ilmaisuharjoitteiden kautta. Jokainen tuokio noudatti samaa tuokiorakennetta, minkä avulla lasten oli helpompi hahmottaa kokonaisuus ja pysyä toiminnoissa mukana. Aloituksessa leikimme teemaan sopivan alkuleikin. Leikin tarkoituksena oli tutustua, purkaa energiaa sekä orientoitua tulevaan teemaan. Seuraavaksi tutustuimme tuokion teemaan, eli käsiteltäviin tunteisiin Näkymätön Ninni tarinan kautta. Tämän jälkeen keskustelimme lasten kanssa tarinan herättämistä ajatuksista ja tunteista. Keskustelun ohessa käytimme tunnekortteja, joiden tarkoituksena oli tukea lasten tunteiden tunnistamista ja sanoittamista. Keskustelun jälkeen eläydyimme käsiteltäviin tunteisiin tunneilmaisuuksiin pyrkivien toiminnallisten harjoitteiden avulla. Toimintavaiheen jälkeen kertosimme vielä keskustellen lasten kanssa tuokion synnyttämät ajatukset ja tunteet, sekä pyysimme lapsilta palautetta tuokiosta (Kuva1). Palautetta keräsimme sekä keskustelemalla, että toiminnallisilla menetelmillä. Jokaisen tuokion päätteeksi annoimme lapsille palkinnot osallistumisesta.

KUVA 1. Palautemenetelmän hymynaamat

Jokaiseen tuokioon olimme määritelleet päätavoitteet, osatavoitteet, sekä menetelmät ja harjoitteet niiden saavuttamiseksi. Tavoitteiden pohjalta laadimme sekä itsellemme, että tuokioon osallistuvalla työntekijällä arviointilomakkeen, jota hyödynsimme toteutuksen ja tavoitteiden saavuttamisen arvioinnissa. Hyödynsimme tuokioiden arvioinnin tukena osallistuvaa havainnointia. Jokaisen tuokiokerän jälkeen kirjasimme ylös havaintojamme tuokion kulusta sekä tuokiokohtaisten tavoitteiden saavuttamisesta. Reflektioimme jokaisen tuokion jälkeen omaa toimintaamme, tuokion onnistumista, sekä kehittämisen tarpeita. Reflektioimme tukena hyödynsimme työntekijöiltä saatua kirjallista ja suullista palautetta. Tiedotimme tunnekasvatustuokioista ennakkoon lasten vanhemmille, laatimalla heille saatekirjeen, jossa kerroimme tuokioiden teemasta, sisällöstä ja menetelmistä. Näin myös vanhemmat tulivat tietoisiksi varhaiskasvatuksessa toteutettavasta pedagogisesta toiminnasta. Vanhempien tiedottaminen tunnekasvatustuokioista on merkityksellistä osallisuuden ja osallistamisen näkökulmasta tarkasteltuna. Pyrimme osaltamme siten vahvistamaan vanhempien kanssa toteutettavaa kasvatuskumppanuusmallia.

Rakensimme tunnetuokiot Tove Janssonin (2018) luoman tarinan pohjalle. Tarina näkymättömästä työstä inspiroi yhdistämään siihen tunnekasvatuksellisia sekä draamallisia elementtejä. Janssonin luomat muumisadut ovat kestäviä klassikoita, jotka tiedettävästi ovat ylisukupolvisesti rakastettuja ja käsiteltyjä tarinoita. Tiedostimme, että tarina näkymättömästä Ninnistä saattoi olla lapsille jo entuudestaan tuttu, ja osin myös siksi koimme, että tarinan työstäminen yhdessä lasten kanssa voisi olla hedelmällistä. Sitä se myös olikin. Osa lapsista tunnistikin tarinan hahmot ja jopa tarinaan liittyvän juonenkulun. Vaikka tuokioiden tarinallisuus ja teemat pohjautuivatkin Janssonin satuun, olimme muokanneet tuttua juonen kulkua siten, että se tukisi tunnetyöskentelymme tavoitteita ja tuokioiden eheästi etenevää kokonaisuutta ja rakennetta. Ja koska lasten mielikuvituksen ja eläytymisen voima on mahtava, lapsia ei tuntunut haittaavan se, että Ninnin tarinan juonen kulussa olikin ennalta arvaamattomia käänteitä. Halusimme myös osaltamme innostaa Vilijonkkien työntekijöitä hyödyntämään jo olemassa olevia tarinoita ja teemoja tunnetyöskentelyn välineeksi. Tällöin mitä tahansa entuudestaan tuttua lapsille mielestä tarinaa voidaan hyödyntää tunnekasvatuksen pohjalla ja vain luovuus ja oma innostus määrittelevät sitä, millaisiksi tunnekasvatustuokiot lopulta rakentuvat. Tällöin myös työntekijällä on mahdollisuus valita ja kokeilla omalle ryhmälleen sopivia työskentelymenetelmiä ja harjoitteita. Lisäksi lapsille mieleisiin teemoihin ja tarinoihin pohjautuvat työskentelymenetelmät tukevat osaltaan lasten omaa aktiivista osallisuutta ja osallistumista työskentelyprosessiin.

KUVA 2. Tarinassa käytetyt paperihahmot.

4.3 Tunnetuokiot osana lasten sosioemotionaalisten taitojen kehittämistä

Suunnittelimme tunnetuokiot kolmeksi eri kokonaisuudeksi. Lapset osallistuivat tuokioihin kahtena erillisenä pienryhmänä. Pienryhmät olivat kasvattajien ennalta jakamia. Toteutimme aamupäivän aikana siis saman tuokion kaksi kertaa peräkkäin. Tuokioiden välissä meillä oli aikaa reflektoida toteutusta ja mahdollisuus myös tehdä hienosäätöä tuokion toteutukseen seuraavaa ryhmää varten. Hienosäätöä ei juurikaan kuitenkaan tarvinnut tehdä, sillä valitut menetelmät ja harjoitteet tuntuivat toimivan molemmille ryhmille. Huomasimme kuitenkin, että jälkimmäiselle ryhmälle ohjaaminen tuntui rennommalta, sillä ylimääräinen jännitys ja energia purkaantui ensimmäisenä ohjatun tuokion aikana.

Tunnetuokiot	1: Pelko ja suru	2: Viha ja yksinäisyys	3: Ilo ja onnellisuus
Päätavoitteet	Pelon ja surun tunteen tunnistaminen, ilmaiseminen ja nimeäminen.	Vihan ja yksinäisyyden tunteen tunnistaminen, ilmaiseminen ja nimeäminen.	Ilon ja onnellisuuden tunteen tunnistaminen, ilmaiseminen ja nimeäminen.
Osatavoitteet	<ul style="list-style-type: none"> - Ryhmässä toimiminen. - Tarinaan eläytyminen ja lapsen osallisuuden vahvistaminen. 	<ul style="list-style-type: none"> - Vihan ja yksinäisyyden tunteen tunnistaminen, ilmaiseminen ja nimeäminen. - Ryhmässä toimiminen. - Tarinaan eläytyminen ja lapsen osallisuuden vahvistaminen. 	<ul style="list-style-type: none"> - Ilon ja onnellisuuden tunteen tunnistaminen, ilmaiseminen ja nimeäminen. - Ryhmässä toimiminen. -Tarinaan eläytyminen ja lapsen osallisuuden vahvistaminen
Harjoitteet ja menetelmät	<ul style="list-style-type: none"> -Kuka pelkää hattivat-teja leikki. -Näkymätön Ninni ta-rina. -Tunnekortti työskentely apuna pelon ja surun tunteiden tunnistami-seen ja nimeämiseen. -Pelon ja surun tunteen ilmentäminen musiikin-tahdissa liikkuen, eläy-tyen ja äännellen. -Lohdutuskeinojen mal-lintaminen 	<ul style="list-style-type: none"> -Mörkö peili leikki. -Näkymätön Ninni ta-rina. -Tunnekortti työskentely apuna vihan ja yksinäi-syyden tunnistamiseen ja nimeämiseen. -Vihan ja surun tunteen ilmentäminen musiikin tahdissa liikkuen, eläy-tyen ja äännellen. -Vihanpurku ja rauhoit-tumisharjoitteet 	<ul style="list-style-type: none"> -Hippa -Näkymätön Ninni ta-rina. -Tunnekortti työskentely apuna ilon ja onnellisuu-den tunteiden tunnista-miseen ja nimeämiseen. -Ilon ja onnellisuuden tunteen ilmentäminen musiikin tahdissa liik-kuen, eläytyen ja ään-nelle. -Nenäliina harjoitus

TAULUKKO 2. Tunnekasvatustuokioiden pedagogiset suunnitelmat

Tunnetuokio 1: Pelko ja suru

Ensimmäiseen tunnetuokioon olimme asettaneet päätavoitteiden rinnalle osatavoitteeksi pelon ja surun tunteen tunnistamisen, nimeämisen ja ilmaisemisen, ryhmässä toimimisen, tarinaan eläytymisen ja lasten osallisuuden vahvistamisen. Aloitimme tunnetuokion tutustumalla lapsiin ja kertomalla keitä me olemme. Kokoonnuimme yhdessä alkupiiriin istumaan ja kävimme läpi nimikierroksen. Mukana meillä oli pehmolelu koira, joka kysyi vuorotellen lapsilta, keitä he ovat. Näin koitimme saamaan tilanteesta rennon ja hauskan, sekä pyrimme poistamaan mahdollisen alkujännityksen. Tämän jälkeen pohjustimme tulevaa tunnetuokiota kertomalla lapsille, että olimme tulleet Vilijonkkien ryhmään, koska olimme kuulleet ryhmässä olevan viisaita, rohkeita ja avuliaita lapsia. Kerroimme, että meidän ystäväillämme on vakava ongelma ja tarvitsimme lasten apua sen selvittämiseen. Näin ollen kysyimme lapsilta, voisivatko he auttaa meitä ja ystäviämme selvittämään ongelman. Lapset vastasivat innoissaan olevansa valmiita auttamaan. Ennen varsinaista toimintaa lämmittelimme ja herättimme kehoa leikkimällä ”kuka pelkää hattivatteja”. Muutimme perinteisen leikin nimen hattivatti nimikkeeksi, jolloin koko tunnetuokio kulki muumiaiheisen teeman ympärillä. Alkuleikki oli lapsille selkeästi entuudestaan tuttu. Suurin osa lapsista osallistui leikkiin mukaan, muutaman jättäytyessä leikin ulkopuolelle.

Lämmittelyleikin jälkeen syvennyimme varsinaiseen tuokion teemaan siihen liittyvän tarinan kautta. Lapset jaksoivat keskittyä tarinan kuuntelemiseen hyvin. Tarinan kerronta oli keskustelevaa, jolloin lapsilla oli mahdollisuus keskeyttää puhe ja kertoa omia ajatuksiaan ja huomioitaan tarinaan tai hahmoon liittyen. Erityisesti Ninnin näkymättömyys oli lapsista kiehtovaa. Olimme askarrelleet Ninnin hahmon läpinäkyvästä laminointimuovista, johon olimme ripustaneet kulkusen kaulaan.

Tarinan jälkeen asetimme näkymättömän Ninnin ja Tuutikin seinustalle katselemaan tuokion etene- mistä. Kävimme lasten kanssa läpi tunnekorttien avulla tarinaan liittyviä tunteita, niiden tunnistamista ja sanoitusta. Asetimme tunnekortit lattialle lasten eteen, joista jokainen lapsi sai sitten valita mieleisensä tunnekortin, miettiessään samalla miltä Ninni näyttää ollessaan surullinen ja pelokas. Autoimme lapsia pohtimaan, miltä esimerkiksi Ninnin kasvot ja eleet näyttäisivät, jos hän olisi näkyvä.

Lapset osasivat nimetä tarinassa esiintyviä perustunteita hyvin. Lapset valitsivat tunnekorttien joukosta sellaisia kortteja, jotka selkeimmin kuvastivat pelkoa ja surua. Kävimme jokaisen lapsen valitseman kortin yksitellen läpi. Lapset osasivat nimetä Ninnin tuntemaan pelon ja surun ja tunnekortit tukivat selkeästi tunteen tunnistamista ja sanoittamista. Perustunteiden lisäksi lapset kuvasivat Ninnin tunnetiloja kertomalla, että Ninnistä tuntuu pahalta tai on säikähtänyt ja että Ninniä itkettää. Ohjaajina pyrimme tukemaan lasten vastauksia ja huomioimaan ja myötäilemään heidän ajatuksi- aan. Kaikki vastaukset Ninnin tunnetiloista olivat oikeita. Tunnekorttien joukossa oli myös iloa ja tyytyväisyyttä kuvaavia kortteja. Osa lapsista valitsi niitäkin. Totesimme yhteisesti, että jos onnistuisimme lohduttamaan Ninniä, ei häntä silloin enää pelottaisi, jolloin hänestä tuntuisi varmasti hyvältä ja iloiselta.

Kun olimme käsitelleet tunteita tunnekorttien avulla, jaoimme lapsille kulkusen sisältävän kaulakorun. Näin lapset eläytyisivät paremmin Ninnin rooliin, kun lähdimme liikkumaan musiikin tahdissa miltä surullinen ja pelokas Ninni voisi näyttää, liikkua ja äänellä. Musiikiksi valitsimme teemaan sopivan Vuorenpeikkojen tanssi kappaleen. Pysäytimme välillä musiikin, jolloin lapset tekivät surullisen ja pelokkaan näköisiä patsaita. Liikkuessaan lapset eläytyivät välillä pieniksi Ninnieksi ja välillä oikein suuriksi Ninniksi. Näin havainnoimme, kuinka lapset osaavat eläytyä ja sanoittaa tunnetilaa eri tavoin. Näin lapset oppivat tietämään, miltä surullisesta ja pelokkaasta Ninnistä tuntuu ja miltä hän näyttää.

Roolimerkkinä toiminut kulkunen auttoi lapsia selvästi eläytymään Ninnin tunteisiin ja rooliin. Myös meillä ohjaajilla oli kulkuset kaulassa ja osallistuimme omalla esimerkillämme tunteen ilmaisuun. Koska kyseessä oli ensimmäinen tuokio ja tuokion harjoitus ei ollut entuudestaan lapsille tuttu, havaitsimme, että osa lapsista oli selkeästi jännittyneitä. Muutama lapsi ei myöskään halunnut laittaa roolimerkkiä kaulaansa. Koimme kuitenkin, että omalla esimerkillämme pystyimme rohkaisemaan lapsia heittäytymään mukaan toimintaan. Harjoitusta toistettiin kolme kertaa. Ensin liikuttiin pelokkaina ja surullisina, seuraavaksi samaa tunnetta ilmaistiin suuresti ja lopuksi pienesti. Lapset heittäytyivät rooliin yllätykseksemme hyvin ja uskottavasti. Lapset ilmensivät tunnetta ilmeillä, liikkeellä ja jopa äänitelemällä. Erään lapsen kohdalla havaitsimme erityisen surullisen ilmeen ja hetkellisesti säikähdimme, josko lapsella olikin oikeasti paha mieli. Kävi kuitenkin ilmi, että lapsi vain eläytyi Ninniin ja tämän ilmeisiin ja että kyseessä ei ollut aito tunnetila. Lapset saivat rohkeutta eläytyä rooliin ja tunteeseen seuraamalla toistensa toimintaa. Ohjaajina pyrimme huomioimaan jokaisen patsaan ja liikkujan ja ihastelemaan, kuinka upeasti jokainen lapsista Ninnin rooliin eläytyi.

Pyysimme seuraavaksi lapsia miettimään kuinka Ninniä voisi lohduttaa, piristää ja ilahduttaa. Jäimme ilmaisuharjoituksen jälkeen seisomaan paikoillemme ja mietimme lohdutusideoita ja asioita, jotka meitä itseämme auttaa silloin kun pelottaa tai surettaa. Olimme ennalta ideoineet muutaman lohdutusvinkin, joihin eläytyisimme lasten kanssa, mutta halusimme jättää tilaa myös lasten ajatuksille ja ideoille. Jälleen kerran lasten aloitteellisuus ja ideointi yllättivät meidät. Lohdutuskeinoiksi lapset ehdottivat mm. syliin ottamista, kaverina olemista, leikkiin mukaan pyytämistä, suukkoa ja lahjan antamista. Pyrimme eläytymään ja ilmaisemaan jokaisen lohdutuskeinon. Esimerkiksi silitystä mallinsimme oman pään tai käden silityksellä, suukotimme omaa kättämme, halusimme itseämme ja annoimme kuvitteellisen lahjan toiselle. Lapset eläytyivät lohdutuskeinoihin rohkeasti ja innokkaasti.

Lasten vinkkien ja keskustelun jälkeen teimme ison ilmapallopiirin, jossa otimme toisia käsistä kiinni. Menimme niin pieneen sumppuun kuin mahdollista ja sitten isoon piiriin. Sumpussa ollessamme kysyimme lapsilta, pelottaako heitä tai surettaako ja saimme vastaukseksi, että ei! Lapset pitivät selkeästi harjoituksesta, heitä nauratti ja hymyilytti ja he innokkaasti osallistuivat piirin suurentamiseen ja pienentämiseen. Harjoitusta tehdessämme totesimme, että ystävien kanssa ei tarvitse pelätä, tai olla surullinen. Toistimme tätä muutaman kerran, kunnes lopuksi piiri oli niin iso, että ilmapallo poksautti. Tämän jälkeen kokoontuimme piiriin istumaan, kertosimme tuokion tapahtumat ja lohdutusideat sekä pohdimme mahtaako Ninni muuttua näkyväksi ja äänekkääksi. Kävimme keksimämme lohdutusideat läpi ja lapset muistivatkin ne hyvin.

Lopuksi keräsimme vielä palautteen lapsilta toiminnallisesti. Olimme askarrelleet kolme hymynaama kuvaa. Yksi niistä oli hymyilevä, toinen neutraali ja kolmas surullinen. Kävimme yhdessä lasten kanssa läpi mitä nämä hymynaamat tarkoittaisivat tämän tuokion osalta. Hymyilevä naama kertoi, että tuokio oli kiva ja hauska, neutraali sen sijaan, ettei oikein osaa sanoa ja surullinen kertoisi, ettei tykännyt tuokioista. Asetimme hymynaamat toiselle puolelle salia ja kysyimme lapsilta liikkumistavan, millä jokainen liikkuisi sen hymynaaman kohdalle kuin itsestä tuntui. Molempien ryhmien lapset asettuivat iloisen hymynaaman kohdalle. Liikkumiskeinoksi toinen ryhmistä valitsi pomppimisen. Toisessa ryhmässä yksi lapsista jättäytyi palautteenannon ulkopuolelle, mutta kertoi sen johtuvan siitä, että hänellä oli kurkkukipu. Samainen lapsi ei myöskään aiemmin halunnut osallistua lämmittelyleikkiin tai roolimerkin käyttöön. Kiitimme lapsia avusta ja annoimme heille palkinnoksi muumivärityskuvia, sekä tunnevärityskuvan. Kerroimme tulevamme huomenna uudestaan, jolloin näemme mitä Tuutikille ja Ninnille kuuluu.

Tunnetuokio 2: Yksinäisyys ja viha

Toisen tunnetuokion osatavoitteiksi olimme asettaneet yksinäisyyden ja vihan tunteen tunnistamisen, nimeämisen ja ilmaisemisen. Näiden lisäksi oli samat tavoitteet kuin ensimmäisellä tuokiolla eli ryhmässä toimiminen, tarinaan eläytyminen ja lapsen osallisuuden vahvistaminen. Toisen tunnetuokion aloitimme jälleen alkupiirillä, jossa kertosimme ja keskustelimme edellisen tuokion tapahtumat. Yhdessä lasten kanssa muisteltiin Ninnin viime kertaisia tunnetiloja sekä keksimämme lohdutsideoita pelon ja surun tunteen häivyttämiseen. Tämän jälkeen lämmittelyleikkinä oli vuorossa ”Mörkö peili”. Mörkö aiheiseksi nimetty leikki satoi tuokion rakenteen saman Muumi teeman ympärille. Peili-leikki oli lapsille selkeästi entuudestaan tuttu.

Edellisen tunnetuokion tapaan syvennyimme tulevaan teemaan ja valitsimme tunteisiin tarinan avulla. Tarina jatkui siitä, mihin oli edellisellä kerralla päättynyt. Lapset havaitsivat, että heidän edellisellä tunnetuokiolla keksimänsä lohdutsideat olivat saaneet Ninnin muuttumaan lähes näkyväksi. Tämän kertaisella tunnetuokiolla lasten tehtävänä oli keksiä keinoja ja ideoita siihen, miten raivostunut ja vihaista Ninniä voitaisiin auttaa rauhoittumaan ja purkamaan tunteitaan rakentavammin. Aloitimme tunteiden käsittelemisen jälleen tunnekorttien avulla. Ohjeistimme lapsia ottamaan sen tunnekortin, miltä Ninnistä heidän mielestään tuntuisi. Joukossa olivat viimekertaisen tunnekorttien lisäksi pelkoa ja vihaa kuvaavia tunnekortteja. Lapset valitsivatkin rohkeasti mieleisensä tunnekortin. Keskustelimme yhdessä esille nousseista yksinäisyyden ja vihan tunteista. Katsoimme tunnekorttien kuvia ja pohdimme miltä kuvissa olevat ilmeet näyttivät ja mitä tunnetta ne kuvasivat. Lapset sanoitivat Ninnin tunnetilaa tunnekorttien avulla kuvaten, että Ninniä suututti, oli vihainen, ärsytti ja paha mieli.

Kun olimme käsitelleet miltä vihainen ja yksinäinen Ninni näyttäisi, siirryimme jälleen musiikin tahdissa eläytymään ja liikkumaan kuten vihainen Ninni. Edellisen tuokion tapaan jaoimme lapsille rooli-merkit. Edellisen kerran mukaisesti muutama lapsista ei vielä kukaan halunnut laittaa kaulakorua kaulaansa. Lapset tekivät jälleen musiikin pysähtyessä patsaita ja eläytyivät välillä oikein isosti vihaisesti ja välillä oikein pienesti. Käytimme harjoituksessa samaa musiikkikappaletta, kuin edellisellä kerralla. Yhden lapsen mielestä musiikki oli liian jännittävä ja hän pohtikin, haluaisiko osallistua liikeharjoitukseen. Kuitenkin toisten lasten esimerkkiä seuraten hän osallistui mukaan tunteen ilmaisuun. Ilmaisuharjoitus oli lapsille viime kerrasta tuttu ja lapset osasivatkin jo toimia ohjeiden mukaan.

Tämän jälkeen kokoontuimme jälleen piiriin ja kysyimme lapsilta, minkälaiset tilanteet tekevät heidät vihaiseksi. Lapsilta tuli monenlaisia vastauksia, useimmissa vastauksissa korostui kavereiden tai sisarusten väliset erimielisyydet ja riidat. Lapset kertoivat, että heitä vihastuttaa kiusaaminen ja se, kun ei saa leikkiä rauhassa tai kun joku häiritsee. Samalla pohdimme yhteisesti mitä keinoja heillä olisi vihan tunteen rauhoittamiseksi. Kysyimme toimiko Ninni oikein, kun hän oli tönäissyt ja purrut haisulia. Lapset vastasivat yhteen ääneen ei. Painotimme heille, että koskaan omaa vihaa ei saa kohdistaa muihin. Nousimme ylös pohtimaan ja ilmaisemaan millaisin keinoin vihaisuutta voisi purkaa itsestään ulos, ilman että satuttaa ketään toista tai itseään. Olimme jo ennakkoon suunnitelleet vihanpurkua varten kaksi toiminnallista harjoitusta, mutta niitä ennen pyysimme lapsia kertomaan vinkkejä rauhoittumiseen. Kokeilimme esimerkiksi tömistellä jalkoja lattiaan, nyrkkeillä mielikuvitus nyrkkeilyssä sekä huutaa raivoa kuvitteelliseen tyynyyn. Lopulta esittelimme lapsille omat vihanpurku harjoitteemme. Ensimmäisessä harjoitteessa jaoimme lapsille sanomalehdet ja ohjeisimme, että vihaa pystyy purkamaan ryttämällä sanomalehden oikein pieneen sumppuun ja heittämällä sitten roskakoriin. Jaettuamme sanomalehdet aloitimme yhdessä ryttimään papereitamme vihapalloiksi. Kun jokainen oli saanut oman sanomalehtimyytynsä valmiiksi, heitimme sen oman yli pois, jonka jälkeen keräsimme ne roskasäkkiin.

Toinen vihanpurku ja samalla rauhoittumisen harjoite oli kuvitteellisen ilmapallon puhaltaminen. Puhalsimme kaikki yhdessä omiin kuvitteellisiin ilmapalloihin, täynnä oltuaan sidosimme pallot ja päästimme vihan olon höyryt taivaalle lentelemään. Lapset seurasivat ohjaajien esimerkkiä hengitystahdista. Hengittelyssä keskityttiin rauhalliseen tahtiin ja pitkiin hengenvetoihin. Samalla käsillä ilmaistiin, kuinka käsissä oleva pallo hiljalleen kasvoi suuremmaksi. Lapsista näytti olevan hauskaa solmia kuvitteellista ilmapalloa ja liidättää tämä lopulta ylös taivaalle.

Tämän jälkeen kertosimme tuokion tapahtumat ja kysyimme jälleen lapsilta toiminnallisesti palautetta hymynaamojen avulla. Kertasimme hymynaamojen merkityksen ja asettelimme ne salin eri puolille. Suurin osa lapsista asettautui iloisen hymynaaman kohdalle. Muutama lapsi valitsi neutraalin naaman. Anoisimme lopuksi lapsille palkinnoksi Muumi tarroja heidän avustaan ja kerroimme saapuvamme seuraavalla viikolla takaisin Ninnin ja Tuutikin kanssa.

Tunnetuokio 3: Ilo ja onnellisuus

Viimeiselle tunnetuokiolle olimme valinneet perustunteista ilon ja onnellisuuden. Tuokiossa noudatelimme samaa rakennetta aiempien tuokioiden tapaan. Keräännymme saliin ja aloitimme tuokion hippaleikillä. Valitsimme hipan, jossa yksi oli kiinniottajana ja muut koettivat pelastaa kiinnijääneitä vapaaksi. Hippa osoittautui vaikeammaksi kuin kuvittelimme. Lapset eivät ehkä täysin sisäistäneet sääntöjä ja hipasta tuli nopeasti melko sekava. Totesimme hetken juostuamme, että olimme lämmilleet tarpeeksi ja että oli aika siirtyä tuokiossa eteenpäin. Keräännymme piiriin ja kertosimme aiempien tuokioiden kulun. Muistelimme mitä aiemmilla kerroilla Ninnille oli kuulunut ja millaisia tunteenpurkuideoita olimme lasten kanssa Ninnin avuksi keksineet. Tämän jälkeen Tuutikki liittyi mukaan tuokioon ja esitti kiitoksensa lasten nokkeluudesta ja osallistumisesta aiemmille kerroille.

Lapsia kehoitettiin yhdessä Tuutikin ja ohjaajien kanssa kutsumaan Ninniä esille, jotta näkisimme, oliko Ninni vihdoinkin muuttunut näkyväksi. Ninni löytyikin salin nurkasta ja lapset saivat huomata Ninnin olevan täysin näkyvä. Lisäksi Ninnin kasvoilla oli iloinen ja tyytyväinen ilme, joka lasten kanssa myös huomioitiin. Ninnin ja Tuutikin kuulumisten jälkeen otimme esille jälleen tunnekortit. Mukana olivat kaikki aiemmilla tuokioilla tunnistetut tunnekortit, sekä niiden lisäksi iloa ja onnellisuutta kuvaavia tunnekortteja. Lapset saivat kukin valita itselleen mieleisensä kortin. Kävimme lasten valitsemat tunnekortit yksitellen läpi ja muistelimme mihinkä tilanteeseen kukin tunnekortti Ninnin tarinassa liittyi. Samalla tunnistimme ja sanoitimme Ninnin tämänhetkistä tunnetilaa. Lapset muistivat ja osasivat sanoittaa tunnekorttien avulla Ninni tuntemuksia läpi tuokiokokonaisuuksien. Tunnetiloja muistellessaan lapset kertoivat mihin tarinan tilanteeseen kyseinen tunne oli liittynyt. Samalla muistelimme yhteisesti millaisia rauhoittumisen ja lohdutuksen keinoja olimme aiemmilla kerroilla keksineet.

Iloa ja onnellisuutta lähdimme ilmaisemaan aiempien tuokioiden mukaisesti musiikin ja liikkeen avulla. Musiikkina käytimme tällä kerralla lapsien tuntemaa ja ilon teemaan mielestämme sopivampaa muumimusiikkia. Iloa ja onnellisuutta ilmaistiin ensin vapaasti, ilman ohjausta, sitten suuresti ja lopulta pienesti. Liike-patsastyöskentelyn jälkeen esittelimme lapsille nenäliinan. Kerroimme, että heittäisimme nenäliinan ilmaan ja että meidän tehtävänä oli tanssia. Kun nenäliina osuisi maahan, oli kaikkien pysähdyttävä ja hiljennyttävä. Tehtävässä onnistuminen vaati lapsilta siten sekä eläytymistä, että tarkkaavaisuutta. Seuraavana tehtävänä nenäliinan ilmassa olon ajaksi oli tuulettaa/juhlia isosti ja lopuksi vielä kokeiltiin nauraa äänekkäästi.

Jännitimme ennakkoon, miten nenäliinaharjoitus tulisi sujumaan, arvelimme että se saattaisi olla lapsille hankalaa. Harjoitus sujui kuitenkin todella hyvin, sillä lapset olivat melko riehakkaalla tuulella ja osasivatkin siksi melko vapautuneesti ilmaista iloa ja riemua. Havaitimme, että lapsista oli jännittävää pysähtyä liikkumattomaksi paikalleen nenäliinan koskettaessa maahan.

Tunteen ilmaisun jälkeen kokoonnuimme yhteen ja aloitimme pohtimaan, millaiset asiat saavat meidät iloiseksi ja hyvälle mielelle. Kävimme ajatuksia läpi yksitellen ja niin, että ohjaaja aloitti ensim-

mäisenä kertomalla itseään ilahduttavia asioita. Lapset nimesivät iloa tuottaviksi asioiksi mm. kaverit, karkin syönnin, pelaamisen, halaamisen ja jalkapallon pelaamisen. Ohjaajina pyrimme huomioimaan jokaisen lapsen vastauksen ja toistamaan sen samalla ääneen. Ilon aiheiden pohtimisen jälkeen muistelimme, mitä Ninni ja Tuutikki olivat kertoneet tehneensä järjestämässään juhlissa. Lapset muistivatkin, että juhlissa oli puhallettu serpentiiniä, joten tästä innostuneena jaoimme jokaiselle omat serpentiinit, joita puhalsimme yhteisesti.

Sopivasti juhlittuamme ja serpentiiniä heiteltyämme pyysimme lapsia antamaan palautetta kulu-
neesta tuokiosta hymynaamakortteja hyödyntäen. Palautteen jälkeen jokainen lapsi sai palkinnoksi hienosta suorituksesta ja heittäytymisestä Nipsun kultahipun. Lisäksi lapset saivat pitää itsellään Ninnin kaulassa roikkuneen kulkusen. Hyvästelimme lopuksi vielä Tuutikin ja Ninnin ja ohjaajat kiittivät lapsia hienosta suorituksesta.

5 KEHITTÄMISTYÖN PROSESSIN ARVIOINTI

Kehittämistyömme tarkoituksena oli suunnitella ja toteuttaa draamakasvatuksellisia elementtejä sisältävä tunnekasvatuskokonaisuus. Tuokioiden päätavoitteena oli tukea lasten kokonaisvaltaista tunneilmaisua, johon sisältyi sekä tunteiden tunnistaminen, sanoittaminen että ilmaisu. Lapset osallistuivat pääosin aktiivisesti ja innostuneesti tunnetuokioihin. Osa lapsista oli hieman jännittyneen oloisia ensimmäisellä tuokiolla, mutta toisella tuokiolla he selvästi uskalsivat paremmin heittäytyä mukaan toimintaan. Näkymätön Ninni tarina oli lapsille entuudestaan osittain tuttu, mikä varmasti edesauttoi tunnetuokioiden etenemisen kannalta. Mielestämme tunnetuokioiden toteutus oli kokonaisuudessaan erittäin onnistunut. Tuokioita olisi ollut mahdollista kehittää laajemmiksi ja pitkäkestoisemmiksi kokonaisuuksiksi, mutta henkilökohtaisten kiireidemme ja aikataulumme vuoksi päädyimme toteuttamaan tiiviimmän kokonaisuuden, johon pystyimme varmasti panostamaan ja sitoutumaan asianmukaisesti.

Lapset osallistuivat tuokioihin kahtena erillisenä pienryhmänä. Pienryhmät olivat lapsiryhmän kasvatustajien ennalta jakamia. Toteutimme aamupäivän aikana siis saman tuokion kaksi kertaa peräkkäin. Tuokioiden välissä meillä oli aikaa reflektoida toteutusta ja mahdollisuus myös tehdä hienosäätöä tuokion toteutukseen seuraavaa ryhmää varten. Huomasimme että oma ohjaajuutemme kehittyi tuokioiden ohjauksien välissä. Jälkimmäiselle ryhmälle ohjaaminen tuntui rennommalta, sillä ylimääräinen jännitys ja energia purkaantui ensimmäisenä ohjatun tuokion aikana. Lapset osallistuivat pääosin aktiivisesti ja innostuneesti tunnetuokioihin. Osa lapsista oli hieman jännittyneen oloisia ensimmäisellä tuokiolla, mutta toisella tuokiolla he selvästi uskalsivat paremmin heittäytyä mukaan toimintaan. Näkymätön Ninni tarina oli lapsille entuudestaan osittain tuttu, mikä varmasti edesauttoi tunnetuokioiden etenemisen kannalta. Mielestämme tunnetuokioiden toteutus oli kokonaisuudessaan erittäin onnistunut.

Olimme kehittäneet jokaiseen tuokiokertaan samankaltaisena toistuvan rakenteen, jonka tarkoituksena oli edistää tuokioiden kulun ennakoitavuutta ja rutiinia. Tuokioiden havainnoinnin ja arvioinnin tueksi olimme laatineet jokaiselle tuokiolle oman arviointilomakkeen, jonka annoimme Viljonkkien varhaiskasvatuksen opettajan täytettäväksi. Lomakkeeseen olimme koonneet väittämiä jokaista tuokion osiota ja harjoitetta varten. Vastaajalla oli mahdollisuus valita kahdesta vastausvaihtoehdosta, sekä lisäksi avata omaa valintaa kirjoittamalla omia huomioita ja ajatuksia väittämään liittyen.

Aloitimme jokaisen tuokioin lämmittelyleikillä. Alkuleikin tarkoituksena oli johdatella lapsia tulevaan työskentelyyn ja teemaan, sekä purkaa ylimääräistä energiaa ja jännitystä, sekä madaltaa kynnystä tulevaan ilmaisulliseen toimintaan. Valitsimme ensimmäiselle tuokiokerralle lämmittelyleikiksi hippaleikin, jossa yksi ohjaajista olisi keskellä ensimmäisenä kiinniottajana, Hattivattina. Lapset olivat selvästi leikkineet hippaa jo aiemmin, tosin eri nimellä. Lapset osasivatkin säännöt hyvin ja leikkiin ryhtyminen oli helppoa. Lisäksi leikissä ei ollut selkeää voittajaa, jolloin vältettiin mahdollinen tilanne,

jossa joku lapsista olisi selkeästi hävinnyt ja kokenut siten pettymystä. Koimme, että valittu lämmittelyleikki oli ryhmälle sopiva ja sopi myös käytössämme olleeseen liikuntatilaan. Ensimmäisen tuokion lämmittelyleikistä saamamme palaute tuki myös omia havaintojamme. Varhaiskasvatuksen opettaja arvioi, että lämmittelyleikki onnistui herättelemään lasten omaa ilmaisua ja eläytymistä. Opettaja oli avannut vastaustaan vielä lisäämällä kommentin, jossa kertoi, että olimme ohjaajina onnistuneet saamaan lapset hyvin mukaan leikkiin. Toiselle tuokiokerralle olimme valinneet alkuleikiksi Mörkö-peilin, joka oli muunnelma perinteisestä peilileikistä. Havaitimme, että leikki oli sopivan rauhallinen, mutta tarpeeksi jännittävä ja miltei jokainen lapsi osallistui leikkiin. Saamamme palaute lämmittelyleikistä tuki myös omia havaintojamme. Varhaiskasvatuksen opettaja oli kirjannut vastausvaihtoehdon alle kommentin, jonka mukaan lapset lähtivät hienosti yhteiseen leikkiin mukaan. Kolmannelle tuokiolle valitsimme hippaleikin, jossa kiinni jääneen täytyi jähmettyä paikalleen ja odottaa pelastajaa. Olimme arvioineet jo ennakkoon, että leikki saattaisi olla liian nopeatempoinen osalle lapsista, mutta halusimme silti kokeilla, toimisiko se lämmittelyleikkinä. Hippaleikki osoittautui haastavaksi, sillä se oli muodoltaan vapaamuotoisempi ja energisempi, kuin aiemmat leikit. Kolmannen tuokion lämmittelyleikistä saamamme palaute tuki myös omia havaintojamme. Palautteen mukaan valitsemamme lämmittelyleikki oli liian ärsykeinen, eli siinä oli kovia ääniä ja paljon ennakkoimatonta liikettä. Päädyimmekin leikkimään alkuleikkiä vain hetken ja aloitimme teemaan syventymisen aikaisemmin, kuin muilla tuokioilla.

Työstimme teemaa jokaisella tuokiokerralla paperihahmojen avulla tarinaa kertoen. Jokaiseen tuokioon liittyi siis pieni tarina, joka johdatteli draamalliseen tunnetyöskentelyyn. Alkuperäisenä ideanamme oli, että työstäisimme tarinaa eteenpäin pöytäteatterin muodossa. Koimme pöytäteatterin kuitenkin etäiseksi työskentelymuodoksi ja halusimme säilyttää läheisen kontaktin lapsiin, sekä ylläpitää osallistavaa ja keskustelevaa ilmapiiriä tarinan työstämisessä. Päädyimme luomaan isompia paperihahmoja, jotka oli helppo havaita. Halusimme myös, että ohjaajina meidän roolimme oli tasa-vertainen lapsiin nähden, eli toimisimme tuokioilla yhteistyössä lasten kanssa. Tämän vuoksi emme eläytyneet paperihahmoin itse, vaan käsittelimme niitä siten, kun ne olisivat meidän tuttaviamme, joiden tarinaa me välitimme lapsille. Toimimme siten paperihahmojen kertojina roolissa eläytymisen sijaan. Tämä osoittautui toimivaksi ideaksi, sillä se mahdollisti yhteisen ihmettelyn, keskustelun ja havainnoinnin lasten kanssa. Olimme lasten kanssa ikään kuin samalla puolella. Samalla pystyimme fyysisesti asettautumaan lasten tasolle ja työstä tarinaa eteenpäin. Saimmekin paperihahmoista ja niiden hyödyntämisestä hyvää palautetta. Arviointilomakkeeseen oli kirjattu, kuinka paperihahmot olivat kiinnostaneet lapsia ja kuinka niiden hyödyntäminen oli tukenut lasten keskittymistä.

Tarinoiden pituudet, sekä ikätason huomiointi oli arvioitu myös sopivaksi. Halusimme pitää teemaan johdattelevan tarinan sopivan lyhyenä, jotta lapset jaksaisivat varmasti keskittyä ja saisivat tarinoista myös irti oleellimmän juonen ja tiedon liittyen tulevaan tunnetyöskentelyyn. Tarinan kerrontamme oli myös keskustelevaa, joka mahdollisti lasten välihuomiot, kysymykset ja omat ajatukset. Ajoittain lapsilla olikin paljon ihmeteltävää ja sanottavaa tarinaan liittyen ja pyrimme huomioimaan lasten ajatukset ja antamaan niille sopivasti tilaa.

Tavoitteenamme oli tukea lasten tunteiden tunnistamista, sanoittamista ja ilmaisemista. Koimme, että onnistuimme tavoitteessamme hyvin, sillä lapset kykenivät tunnistamaan tarinassa esiintyviä tunteita ja sanoittamaan niitä tunnekortteja apuna käyttäen. Koimme tunnekorttityöskentelyn erittäin hyvänä tunteen sanoittamisen kannalta. Tunnekortteja katsellessaan lapset pystyivät hahmottamaan konkreettisemmin Ninnin tunteita ja sanoittamaan niitä. Saimme myös hyvää palautetta tunteen tunnistamiseen ja sanoittamiseen liittyen. Ensimmäiseen tuokiopalautteeseen oli kirjattu, kuinka lapsille annettiin hyvin tilaa kertoa omia mielipiteitään ja ajatuksiaan. Havaitimme myös itse onnistuneemme tässä hyvin. Tämä tosin vaati jatkuvasti keskittymistä siihen, ettei antaisi oman tuokiosuunnitelman liikaa sanella tuokion etenemisen suuntaa tai tahtia. Halusimme pystyä tukemaan lasten osallisuutta ja aloitteita mahdollisimman hyvin.

Hyödynsimme tarinaan ja roolihahmoon eläytymisen tukena roolimerkkiä, joka tuokioissamme oli tarinaan liittyvä kaulanauhassa roikkuva kulkunen. Koimme roolimerkin hyödyntämisen hyvänä ideana, joka elävöitti sopivasti ilmaisullisia harjoitteita. Musiikin kautta tunteeseen eläytyminen ja tunteen ilmaiseminen säilyvät myös samana läpi jokaisen tuokiokerran. Ensimmäiseltä tuokiolta saimme hyvää palautetta musiikki-ilmaisuuksiin liittyen. Sen mukaan onnistuimme saamaan aremmatkin ryhmät lapset osallistumaan harjoitukseen. Lisäksi ryhmässä oli maahanmuuttajataustainen lapsi, joka vielä harjoitteli suomen kieltä. Havaitimme, että hän oli hyvin aktiivinen ilmaisullisessa toiminnassa, joka ei vaatinut varsinaista puhetta. Saman havainnon tekivät myös ryhmän opettajat. Toiselta tuokiolta saimme palautetta, jonka mukaan lapset eläytyivät vihan tunteen ilmaisemiseen ilmein elein ja äänin. Kolmannelta tuokiolta saamamme palautteen mukaan musiikin avulla ilon tunteen ilmaisussa kaikki lapset olivat mukana, vaikka eivät tunnetta ilmaisseetkaan. Omien havaintojemme mukaan kaikki lapset olivat todella mukana ja osa lapsista ilmaisi aktiivisemmin ilon tunnetta, ja osa lapsista seurasi toisten toimintaa heitä jonkin verran matkien.

Tunteen pohtimisen osioista saimme edelleen hyvää palautetta. Ensimmäisen tuokion arvioinnin mukaan onnistuimme innostamaan ja kannustamaan lapsia pelon tunteesta keskusteluun. Palautteeseen oli kirjattu myös, kuinka lapsilta tuli hyviä ideoita lohdutuskeinoiksi. Myös toisen ja kolmannen tuokion palautteet olivat saman suuntaisia. Vihan tunteen käsittelystä oli arviointiin kirjattu, kuinka lapset osasivat rohkeasti kertoa omia ajatuksiaan ja osallistua yhteiseen keskusteluun. Vihan tunteen purkamiskeinot oli mainittu myös olevan lapsiryhmän ikätasolle sopivia. Kolmannen tuokion neulälinaharjoitus oli arvioitu erityisen onnistuneeksi.

Jokaisen tuokion kohdalla saimme palautetta, jonka mukaan tuokioissa onnistuttiin yhdistämään sekä draamallisuus, että tunnekasvatus. Tuokioiden arviointiin myös tukeneen perustunteiden tunnistamista, sanoittamista ja ilmaisua onnistuneesti. Pyysimme arviointilomakkeessa myös kehittämehdotuksia ja ajatuksia niistä asioista, joita olisi voinut muuttaa tai parantaa. Tähän kohtaan saimme palautetta kolmannelta tuokiokerralta. Palautteen mukaan alkuleikin olisi syytä olla hieman rauhallisempi, jolloin huomioisimme nuorimmat lapset, sekä lapset, joilla on mahdollisia aistiyliherkkyyksiä. Palaute oli mielestämme aiheellinen ja tuki omia havaintojamme.

Kysyimme arviointilomakkeessa myös tuokioiden onnistumisen hetkiä ja asioita, jotka arvioijan mukaan sujui hyvin. Palautteen mukaan onnistuimme lasten innostamisessa ja toimintaan mukaan rohkaisussa. Palautteessa mainittiin myös, kuinka lapset saivat koko ajan itse osallistua tuokion kulkuun. Myös mainittiin, että liikkuminen ja paikallaan istuminen vuorottelivat sopivasti ja että ohjaajat olivat rauhallisia ja pitivät tilanteen hyvin hallussa. Palautteen mukaan onnistuimme myös motivoimaan lapsia harjoituksiin, sekä huomioimme lapsia hyvin ja annoimme jokaisen osallistua oman halun ja tahdin mukaan toimintaan. Myös tuokioiden tarinaa arvioitiin mielenkiintoiseksi. Varhaiskasvatuksen opettajat arvioivat lisäksi saaneensa tuokioista uusia ideoita omaan työhönsä.

Saimme muutamalta vanhemmalta palautetta vielä jälkikäteen. Vanhemmat olivat kertoneet ryhmän varhaiskasvattajille, kuinka heidän lapsensa oli kertonut aktiivisesti tuokioiden kulusta ja tapahtumista myöskin kotona. Vanhempien mukaan lapset olivat hyötynet tuokioista. Vanhemmat olivat kertoneet, että tuokiot olivat vaikuttaneet lapsiin positiivisesti ja he vanhemmat kokivat tämän kaltaisen pedagogisen toiminnan tärkeäksi ja merkitykselliseksi.

5.1 Kehittämistyön eettisyys ja luotettavuus

Tunnetuokioiden aikana otimme huomioon työskentelyssämme eettiset periaatteet ja ammattietiikan. Sosiaalialan ammatillinen työ perustuu eettisiin periaatteisiin ja ammattietiikan lähtökohtiin. Keskeisimmät eettiset periaatteet ovat ihmisarvo, ihmisoikeudet ja sosiaalinen oikeudenmukaisuus. Lisäksi niihin kuuluvat muun muassa ihmisen oikeus ilmaista tunteitaan ja kielteisiä kokemuksiaan, arvostava ja luottamuksellinen vuorovaikutus, itsemääräämisoikeus ja osallisuus sekä ihmisen voimavarojen ja vahvuuksien huomiointi. Ammattietiikan avulla pyritään edistämään ihmisen hyvän elämän toteutumista. Näin ollen ammattihenkilöltä vaaditaan ihmisarvon, ihmisoikeuksien ja itsemääräämisoikeuksien kunnioittamista. Lapsen osallisuuden tukemista ja lapsen oikeutta vaikuttaa häntä koskeviin asioihin korostetaan niin varhaiskasvatuslaissa kuin varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa. (Talentia 2017, 7-18.)

Pyrimme saamaan lapset innostumaan ja osallistumaan mukaan toimintaan, mutta myös kuuntelimme heidän mielipiteitänsä ja toteutimme lasten ideoita. Painotimme vapaaehtoisuutta osallistumiseen ja mikäli joku lapsista ei halunnut johonkin toimintaan osallistua, kunnioitimme hänen päätöstään. Näin ollen vapaaehtoisuus ja mahdollisuus olla osallistumatta tuki lasten itsemääräämisoikeutta sekä osallisuutta. Tunnetuokioiden aikana pyrimme luomaan luottamuksellisen vuorovaikutuksen lapsiin. Kannustimme lapsia ja keskustelimme paljon yhdessä tunteista ja ajatuksista. Kun lapset kokivat olonsa turvalliseksi, he myös uskalsivat ilmaista omia tunteitaan ja mielipiteitään rohkeasti.

Kaikkia sosiaalialan ammattihenkilöitä koskee salassapitovelvollisuus, joka koostuu asiakirjasalaisuudesta, vaihtelovelvollisuudesta ja hyväksikäyttökiellosta. (Talentia 2017, 38). Huolehdimme salassapitovelvollisuuden toteutumisesta siten, että emme ole opinnäytetyössä tuoneet julki lasten piirteitä,

ikää, sukupuolta tai nimiä. Näin ollen ketään lapsista ei voida yhdistää kehittämistyömme prosessiin. Tiedotimme myös lasten vanhempia infokirjeellä etukäteen tulevista tunnetuokioista, jotta vanhemmat ovat asiasta tietoisia ja voivat halutessaan prosessista kysyä. Eettisesti toteutetun tutkimuksen perustana on ihmisarvon kunnioitus tutkimuksen kaikissa eri vaiheissa. Tutkimukseen osallistuvien itsemääräämisoikeutta tulisi kunnioittaa, antamalla heille riittävästi oikeanlaista tietoa tutkimuksen eri vaiheista, jotta heillä olisi mahdollisuus päättää osallistuvatko he tutkimukseen ja mitä riskejä osallistumiseen mahdollisesti liittyy. Tutkimukseen osallistumisen tulisikin perustua osallistujien vapaaehtoisuuteen. (Hirsijrvi, Remes ja Sajavaara 2007, 25.) Kehittämistehtävämme suunniteltiin osaksi Vilijonkkien pedagogista arjen toimintaa. Tunnekasvatustuokiot järjestettiin ryhmän toimintakauden alussa, jolloin lapsiryhmä oli vielä suhteellisen uusi ja ryhmäytyminen oli vasta aluillaan. Tuokiot olivat siten ryhmälle myös ensimmäinen kosketus yhteiseen ryhmämuotoiseen ohjattuun toimintaan. Lasten itsemääräämisoikeutta kunnioitettiin tuokioiden toteutuksessa siten, että heidän oli mahdollisuus olla osallistumatta tuokion harjoitteisiin ja seurata muiden toimintaa samassa tilassa, oman ryhmän työntekijän läheisyydessä. Lapsia kannustettiin ja rohkaistiin mukaan, mutta tuokioiden osallistumiseen ei sisällynyt pakottamista. Suunnittelimme tuokiot ja laadimme niistä tuokiokohtaiset pedagogiset suunnitelmat ryhmän opettajien nähtäväksi ja kommentoitavaksi. Varhaiskasvatuksen opettajat olivat siten tietoisia tuokioiden teemoista, sisällöistä, tavoitteista ja menetelmistä ja heillä oli mahdollisuus vaikuttaa tuokioiden kokonaistoteutukseen ennen tuokioiden varsinaista ohjaamista. Näin ollen ryhmän opettajat pystyivät ennakkoon arvioimaan, oliko suunnittelemamme kehittämistyön sisällöt lapsiryhmälle sopivia.

Kehittämistehtävämme perustuu huolelliseen taustatyöhön ja laadukkaaseen ja asianmukaiseen teorian tietoon ja tärkeäksi koettuun kehittämistarpeeseen. Kehittämistehtävämme alussa perehdyimme laajasti olemassa oleviin tunnekasvatusmateriaaleihin ja menetelmiin, sekä tunne- ja draamakasvatukseen liittyvään tutkimustietoon. Taustatyön ansiosta pystyimme kehittämään tunnekasvatustuokiot siten, että ne tukivat kehittämistehtävämme tavoitteita ja että tuokiomme olivat osaltaan uudenlaista toimintaa Vilijonkkien lapsiryhmässä. Lisäksi draamakasvatusta painottavat tuokiomme poikkesivat muista perehtymistämme tunnekasvatusohjelmista, ollen siten uudenlaista ja ainutlaatuisia pedagogista toimintaa.

Kehittämistehtävässämme olemme kiinnittäneet huomioita lähdekritiikkiin, lähteiden ajankohtaisuuteen ja tieteelliseen sekä teoreettiseen uskottavuuteen. Olemme huomioineet kehittämistehtävämme raportoinnissa lähteiden asianmukaisen käsittelyn. Tutkimustyön eettisiin periaatteisiin kuuluu plagioinnin välttäminen. Plagiointi tarkoittaa tässä yhteydessä jonkun toisen käsikirjoituksen tai aineiston luvaton lainaamista. (Hirsijärvi ym. 2007, 26.)

Tutkimuksen tulosten on lisäksi oltava totuuden mukaisia ja tutkimuksessa hyödynnettyjä menetelmiä on esiteltävä tutkimusraportissa riittävällä laajuudella. Tutkimuksen tuloksia ei tule sepittää tai kaunistella, ja havainnot on tuotava ilmi rehellisesti. (Hirsijärvi 2007, 26.) Kehittämistyömme arviointi pohjautuu omiin havaintoihimme ja reflektioon, lasten antamaan palautteeseen, sekä kasvattajien havainnointiin ja siihen pohjautuvaan kirjalliseen arviointiin. Olemme pyrkineet raportissamme avaamaan havaintojamme rehellisesti ja kaunistelematta, sekä tuomaan myös esille ulkopuolisen

antaman palautteen sellaisenaan. Havaintomme tuokioiden kulusta ja tavoitteiden saavuttamisesta perustui osallistuvaan havainnointiin. Havainnoinnin tulokset kirjasimme jokaisen tuokiokerran jälkeen ylös, sekä yhteisesti, että yksitellen. Lisäksi vertasimme havaintojamme yhdessä keskustellen ja reflektoiden.

5.2 Oma oppiminen ja ammatillinen kasvu

Toiminnallinen kehittämistyömme vahvisti ja kehitti osaltaan ammatillista itsevarmuuttamme ja osaamistamme. Kehittämistyössämme meillä oli mahdollisuus perehtyä aiheeseen ja sen taustoihin riittävällä panostuksella, sekä suunnitella ja lopulta toteuttaa tunnekasvatustoimintaa lapsiryhmälle. Oppimisprosessiamme syvensi opinnäytetyömme käytännönläheisyys. Pystyimme yhdistämään ja soveltamaan teoreettista tietämystä ja menetelmäosaamista käytännön toteutukseen, jonka koimme syventäneen oppimisprosessia entisestään.

Teimme kehittämistyötämme varten paljon taustatutkimusta draamakasvatuksen teoriaan, menetelmiin ja käyttömahdollisuuksiin liittyen. Tämä auttoi meitä lopulta suunnittelemaan ja valitsemaan lapsiryhmällemme sopivimmat draaman menetelmät ja draamaharjoitteet. Halusimme draamamenetelmää ja harjoitteita valitessamme pitää tunnekasvatustuokioiden sisällöt mahdollisimman yksinkertaisina ja rutiininomaisina, jotta harjoitteet soveltuisivat koko lapsiryhmälle. Halusimme, että tuokioiden toteuttaminen mahdollistui ilman kohtuuttomia ennakkovalmisteluja, ja että tuokioihin osallistuminen olisi lapsiryhmälle mahdollisimman matalan kynnyksen toimintaa. Lisäksi halusimme erityisesti huomioida lasten osallisuuden toteutumisen tuokioiden kulussa. Lapsiryhmän osallisuuden pohtiminen kehittämistehtävämme eri vaiheissa vahvisti ja kehitti osaltaan siten ymmärrystä lapsen osallisuuden tukemisen merkityksestä ja mahdollisuuksista. Tätä kokemusta voimme varmasti hyödyntää tulevaisuudessa töissämme.

6 POHDINTA

Lapsen sosioemotionaalisten taidot, niissä esiintyvä haasteet ja vaikeudet, sekä niiden tukeminen on ajankohtainen ja merkityksellinen aihe. Sosiaalisten- ja emotionaalisten taitojen vaikeuksilla, voidaan nähdä olevan suuriakin kerrannaisvaikutuksia lapsen myöhemmälle kasvulle ja kehitykselle, koulu-menestykselle, ihmissuhteille, elämänhallinnalle, terveydelle, ja jopa yhteiskunnalliselle osallisuudelle. Sosioemotionaalisia taitoja on mahdollista kuitenkin kehittää läpi elämän ja lapsen varhaisvuodet ovatkin kaikista otollisinta aikaa harjoitella näitä elintärkeitä taitoja. Siksi varhaiskasvatustilaksiin, sekä valtakunnallisiin varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin on kirjattuna sosiaalisten ja emotionaalisten taitojen tukeminen yhdeksi merkittäväksi osa-alueeksi lapsen kokonaisvaltaisen kasvun, kehityksen ja oppimisen kokonaisuudessa.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa varhaiskasvatusta kuvataan vaikuttavana yhteiskunnallisena palveluna, jonka tehtävänä on mm. edistää lasten tasa-arvoa, yhdenvertaisuutta sekä ehkäistä syrjäytymistä. Laadukkaalla varhaiskasvatuksella voidaan nähdä olevan siten ennaltaehkäisevää ja hyvinvointia tukevaa vaikutusta sekä lapsen, että tämän perheenjäsenten elämässä. Varhaiskasvatustalvet mahdollistavat huoltajien opiskelun ja työnteon ja siten edistävät osaltaan perheen taloudellista toimeentuloa ja hyvinvointia, sekä yhteiskunnallista osallisuutta. Varhaiskasvatustalvet eivät rajaa perheitä/asiakkaita ulkopuolelle esimerkiksi taloudellisin tai muiden perustein ja siten lapsella voidaan nähdä olevan subjektiivinen oikeus päivähoitoon. Tosin subjektiivista päivähoito-oikeutta on viime hallituskaudella rajoitettu tietyin ehdoin. Päivähoito-oikeuden rajoitus on koskettanut erityisesti perheitä, joissa toinen vanhemmista on syystä tai toisesta kokopäiväisesti kotona. Tietyin ehdoin ja perustein on lapsen hoitoaikasopimuksia ollut kuitenkin mahdollista tarkastella perhekoh- taisesti ja muokata lapsen ja perheen etua ajatellen. Subjektiivinen päivähoito-oikeuden rajaaminen on osaltaan heikentänyt tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumista esimerkiksi niissä perheissä, joissa toinen vanhemmista on työtön tai osa-aikaisesti töissä/opiskeluissa. Tulevalla hallituskaudella valmistellaankin toimia, jotka korjaisivat ja kasvattaisivat lasten osallistumisastetta kokoaikaiseen kunnalliseen, tai yksityiseen päivähoitoon. Perusteet subjektiivisen päivähoito-oikeuden rajaamatto- muudelle selittyvät sillä, että varhaiskasvatustalvetillä nähdään erityisesti nykyisen lainsäädännön myötä olevan erityinen ja vaikuttava yhteiskunnallinen tehtävä. Varhaiskasvatus on merkittävä osa lapsen myöhempää koulutuksen jatkumoa ja se luo osaltaan vahvaa pohjaa elinikäiselle oppimiselle.

Halusimme osaltamme olla mukana tukemassa ja kehittämässä varhaiskasvatustalvetin vaikuttavaa, en- naltaehkäisevää ja varhaista tukea painottavaa pedagogista toimintaa. Samalla meillä oli mahdolli- suus kehittää omaa ammatillisuuttamme ja ammattitaitoamme ja saada käytännökokemusta ja nä- kemystä lasten sosioemotionaalisten taitojen harjoittamisesta. Varhaiskasvatustalvetin sosionomeina meillä on pedagoginen vastuu luoda ja kehittää varhaiskasvatustalvetissä toteutettavaa pedagogiikkaa siten, että se vastaisi koko lapsiryhmän yksilöllisiin tarpeisiin ja tavoitteisiin. Sosioemotionaalisten

taitojen tukemisen osalta tämä vaati kasvattajalta mm. oman ammatti-identiteetin ja omien tunteiden tiedostamista ja kohtaamista, oman toiminnan arviointia, lapsen kehityspsykologista tuntemusta, tuen tarpeen tunnistamista, monipuolista menetelmätietoutta, luottamukseen perustuvaa kasvatuskumppanuutta ja kykyä toimia varhaiskasvatuksen ammattilaisena osana monialaista tiimiä ja yhteistyötä. Kaiken vaikuttavan toiminnan perustana on kuitenkin aina sensitiivinen, lapsilähtöinen ja lapsen ainutlaatuisuutta arvostava vastavuoroinen kohtaaminen lapsen itsensä kanssa.

Sosioemotionaalaisia taitoja harjoittavia materiaaleja ja ohjelmia on olemassa nykyisin jo melko paljon. Lastenkirjallisuudessa on esimerkiksi lukuisia teoksia, joissa käsitellään tunteita ja niiden säätelyä. Myös valmiita ohjelmallisia kokonaisuuksia on tarjolla useita. Halusimme kehitystehtävässämme kokeilla draamakasvatuksellista lähestymistapaa tunnekasvatustuokioiden toteutuksessa. Halusimme, että valitsemamme harjoitteet olisivat matalan kynnyksen toimintaa, johon jokainen lapsi pystyisi osallistumaan oman yksilöllisen ilmaisunsa kautta. Draamallisuus ja mielikuvituksen voima ovat lähellä lapsen omaa maailmaa ja leikkiä ja siksi koimme, että valitsemamme tarina ja sen ilmaisulliset harjoitteet edistivät ja tukivat lasten kokemuksellista oppimista ja sitoutumista toimintaan.

Varhaiskasvatuksen tunnekasvatustoiminnan tulisi olla johdonmukaista ja jatkuvaa, ja vastuu sen toteuttamisesta on koko varhaiskasvatuksen kasvatushenkilöstöllä. Puhuttaessa varhaiskasvatuksen tunnekasvatustoiminnasta, tarkoitetaan sillä kaikkea niitä tapoja ja menetelmiä, jotka pyrkivät harjoittamaan ja tukemaan lasten sosioemotionaalisten taitojen kehittymistä. Jotta tunnekasvatustoiminnalla olisi vaikuttavuutta lasten taitojen kehittymiseen, on varhaiskasvatuksen ammattilaisten tärkeää valita lapsiryhmälleen juuri sopivat menetelmät, materiaalit ja harjoitteet sekä tunnistaa lapsiryhmässä esiintyvät mahdolliset tuen tarpeet. Valitessa käytettäviä materiaaleja tai valmiita ohjelmakokonaisuuksia voidaan toimintaa räätälöidä lapsiryhmän tarpeiden ja tavoitteiden mukaisiksi. Ohjelmamuotoisen tunnekasvatustoiminnan lisäksi yhtä merkittävää ja vaikuttavaa ennaltaehkäisevää ja varhaisen puuttumisen pedagogiikkaa on arjessa tapahtuvat tunnehetket, joissa aikuinen on aktiivisesti läsnä lapsen tunnekuohuissa. Aikuisen merkitys ja rooli lapsen tunnehetkien läpikäymisessä on mm. tunteiden ja toiminnan sanoittajana, tunteiden hyväksyjänä ja tunteiden ja toiminnan säätelämisen tukijana.

Vaikuttavan tunnekasvatustoiminnan lähtökohtana motivoitunut kasvatusyhteisö, jonka kaikki jäsenet ovat sitoutuneet yhteisiin tavoitteisiin ja menetelmiin niiden saavuttamiseksi. Tunnekasvatustoiminnan toteuttamiselle ei ole olemassa yhtä selkeää linjaa siitä, millainen esimerkiksi ohjelmamuotoinen tunnekasvatustoiminta olisi kaikkein vaikuttavinta lasten taitojen kehittymisen kannalta. Ohjelmallisten kokonaisuuksien ja olemassa olevien materiaalien vaikuttavuutta on tutkittu melko vähän. Varhaiskasvatuksessa käytettäviin tunnekasvatusmateriaalien valintaan vaikuttaa usein työyhteisön mielenkiinnonkohteet, menetelmä osaaminen ja yksilölliset vahvuudet. Tästä saattaakin aiheutua suuriakin eroja siihen, miten ja millaista tunnekasvatustoimintaa varhaiskasvatuksen eri yksiköissä totutetaan. Varhaiskasvatuksen opettajalla onkin ensisijainen vastuu saada oma kasvatustietämyksensä sitoutumaan ja osallistumaan valittujen menetelmien, toimintaperiaatteiden ja materiaalien toteuttamiseen lapsiryhmässä.

Lasten sosioemotionaalisten taitojen tukeminen ja harjoittaminen varhaiskasvatuksen arjessa on ennaltaehkäisevää ja varhaisen puuttumisen pedagogista toimintaa, jolla on merkittävää vaikutusta lapsen myöhempään kasvuun, kehitykseen ja koulumenestykseen. Kuitenkin kohtuuttomat ryhmäkoot, ajan ja resurssien jatkuva puute luovat paineita ja heikentävät osaltaan työntekijöiden työhyvinvointia, työssä jaksamista ja työhön sitoutumista. Usein sana riittämättömyys mainitaan, kun kuvataan varhaiskasvatuksen työntekijöiden kokemusta oman työn vaikuttamisen mahdollisuuksista ja työhyvinvoinnista. Vaikka tarjolla olevaa ajankohtaista kasvatustietoutta olisikin monipuolisesti, mutta saatavilla olevasta riittävästä, pysyvästä ja koulutetusta henkilöstöstä on jatkuvasti pulaa, on tavoitteellisen ja suunnitelmallisen pedagogiikan toteuttaminen haastavaa ja usein katkonaista. Nykyisessä varhaiskasvatuslaissa on tärkeitä arvoja ja velvoitteita siitä, millaista laadukkaan ja vaikuttavan varhaiskasvatuksen tulisi olla. Kuitenkin edelleen on havaittavissa puutteita siinä, miten lain toteuttamista ja toteutumista edistetään ja mahdollistetaan käytännötasolla. Ryhmäkoot ja aikuisten ja lasten väliset suhdeluvut koetaan edelleenkin kuormittavina ja haastavina lain hengen toteutumisen kannalta. Varhaiskasvatuksen ammattilaisten kokema riittämättömyyden tunne kumpuaakin usein juuri siitä, että tiedostetaan työhön liittyvät vastuut ja velvollisuudet ja tavat saavuttaa työlle asetetut tavoitteet. Kuitenkin arjen myllerryksessä joudutaan liian usein tyytymään riittävän hyvään suoritukseen ja kompromisseihin. Vastuuta lain hengen mukaisen pedagogiikan toteuttamisesta ei voida siten pelkästään siirtää varhaiskasvattajien vastuulle, jos yhteiskunnan poliittiset päätökset ja käytännön toimet vaikeuttavat ja haastavat lainmukaisen palvelun toteuttamista. Esimerkiksi ryhmäkokoja pienentämällä ja henkilöstön määrää lisäämällä saataisiin enemmän mahdollisuuksia toteuttaa laadukasta tunnekasvatusta sisältävää varhaiskasvatusta. Tämän voidaan ajatella tämän olevan liian suuri rahallinen menetys yhteiskunnalle, mutta vastineeksi antaisimme lapsillemme paremmat mahdollisuudet tasapainoiseen tunne-elämään.

Pääsimme harjoittamaan ja kehittämään opinnäytetyössämme myös omia ohjaustaitojamme ja omaa ohjaajuuttamme. Teoria- ja menetelmätietouden soveltaminen käytännön toteutukseen antoi meille hyviä vinkkejä ja työkaluja varhaiskasvatuksen opettajana toimimiseen ja pedagogisesti suunnitellun ja tavoitteellisen työn toteutukseen. Tuokioiden toteutuksien välissä käytimme aikaa sekä yhteiseen, että yksilölliseen reflektioon tuokiokohtaisten tavoitteiden saavuttamisesta sekä menetelmien toimivuudesta, samalla arvioiden myös omaa ohjaajuuttamme ja siihen liittyviä kehittämistarpeita, vahvuuksia ja mahdollisuuksia. Koska koimme kaiken kaikkiaan onnistuneemme kehittämistehtävässämme ja saavuttaneemme suurelta osin kehittämistyöllemme asettamat tavoitteemme, saimme opinnäytetyöprosessista myös lisää ammatillista itsevarmuutta. Opimme, että pedagogisesti toteutetun työn taustalla on oltava selkeä ymmärrys toiminnan tavoitteista ja siitä, miten tavoitteisiin päästään. Lapsiryhmää ohjatessa tulee väistämättä eteen tilanteita ja hetkiä, kun hyvin suunniteltu ja valmisteltu pedagoginen tuokio ei sujukaan suunnitelmien mukaan, esimerkiksi lasten vireystason, mielialan tai osallistumishaluttomuuden vuoksi. Kasvattajalta vaaditaan tällöin osaamista ja sopivaa herkkyyttä ohjata ja kohdata lapsia sekä yksilölliset tarpeet, että ryhmän tarpeet huomioon ottaen. Nopeasti muuttuvat tilanteet ja hetket varhaiskasvatuksen arjessa vaativatkin varhaiskasvatuksen ammattilaiselta tilannetajua ja kykyä soveltaa ja muokata toimintaa tilanteen mukaan. Kasvattajan on kyettävä muistamaan joka hetkessä, että lapsen oppiminen ja kehittyminen toteutuu parhaiten silloin, kun toiminta on lapsilähtöistä ja siten vapaata kaikesta pakottamisesta ja että myönteinen,

turvallinen ja lasta kunnioittava kasvuilmapiiri on kaiken toiminnan lähtökohta. Toisinaan on unohdettava tuokiosuunnitelmat ja tavoitteet ja vain heittäytyttävä hetkeen ja olla läsnä lapsen maailmassa.

Pohdimme opinnäytetyöllemme kehittämiseksi tutkimuksen, jossa seurattaisiin pidemmän ajan tunnekasvatuksen vaikutuksia ja muutoksia lasten elämässä. Vanhemmat voisivat olla mukana arvioinnissa, jotta saataisiin laajemmin tietoa ja tuloksia esimerkiksi siitä, kuinka lapsen käytös on muuttunut myös kotiloissa. Mikäli olisi konkreettisesti enemmän tilastotietoa tunnekasvatuksen positiivisista vaikutuksista, saattaisi tunnekasvatuksen tärkeys nousta vielä enemmän esiin ja koko yhteiskunnan kuuluviin.

LÄHTEET JA TUOTETUT AINEISTOT

- HEIKKINEN, Hannu 2017. Ajattele toimien. Kohti draamakasvatuksen syvempää ymmärrystä. Tampere: T:mi Raija Airaksinen/ draamatyö.
- HIRSIJÄRVI, Sirkka, REMES, Pirkko ja SAJAVAARA, Paula 2007. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- JALOVAARA, Esko 2005. Tunnetaidot tiedon rinnalle kasvatuksessa. Pilot-kustannus Oy.
- JANSSON, Tove 2018. Näkymätön lapsi ja muita kertomuksia. Helsinki: WSOY.
- JÄÄSKINEN, Anne-Mari ja PELLICIONI, Sanna 2017. Mitä sä rageet? Lapsen ja nuoren tunnetaitojen tukeminen. Helsinki: Lasten Keskus ja Kirjapaja Oy.
- KIVILUOTE, Jaana 2019. Tunteet ja käyttäytyminen hallintaan varhaiskasvatuksessa. Tunnetaitojen opettaminen Aggression portaat-opetusohjelman avulla. Turku: JK Kustannus ja koulutus Oy.
- KUOPIOIN kaupungin varhaiskasvatussuunnitelma 2019. [Viitattu 18.10.2019] Saatavissa: https://www.kuopio.fi/documents/7369547/7632909/Kuopion_kaupungin_varhaiskasvatussuunnitelma.pdf/f293342d-4520-41ae-9fe3-78d2a2785506
- KUORELAHTI, Matti ja LAPPALAINEN, Kristiina 2017. Sosioemotionaalisten taitojen arviointi, tukeminen ja ohjaus. Teoksessa: Puukari, S., Lappalainen, K. ja Kuorelahti, M. (toim.) Ohjaus ja erityisopetus oppijoiden tukena. Jyväskylä: PS-kustannus. 85-110.
- KÄRKKÄINEN, Kati 2017. Vahvista lasta. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.
- KÖNGÄS, Mirja 2019. Tunneäly varhaiskasvatuksessa. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- MARJAMÄKI, Elina, KOSONEN, Susanna, TÖRRÖNEN, Soile ja HANNUKALA, Marjo 2015. Lapsen mieli. Mielenterveystaitoja varhaiskasvatukseen ja neuvolaan. Suomen mielenterveysseura.
- OPETUSHALLITUS 2016. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Määräykset ja ohjeet 2016:17. [Viitattu 23.3.19] Saatavissa: https://www.oph.fi/download/179349_varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2016.pdf
- PIHLAJA, Päivi 2005. Sosiaalis-emotionaaliset vaikeudet lapsuudessa. Teoksessa Pihlaja, P. ja Viitala, R. (toim.) Erityiskasvatus varhaislapsuudessa. Helsinki: WSOY. 214-240.
- SALONEN, Kari 2013. Näkökulmia tutkimukselliseen ja toiminnalliseen opinnäytetyöhön. Opas opiskelijoille, opettajille ja TKI-henkilöstölle [verkkojulkaisu]. Turun ammattikorkeakoulu. [Viitattu 2019-04-14.] Saatavissa: <https://docplayer.fi/1986011-Nakokulmia-tutkimukselliseen-ja-toiminnalliseen-opinnaytetyohon.html>
- TALENTIA 2017. Arki, arvot ja etiikka. Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet. [Viitattu 20.9.19.] Saatavissa: <https://talentia.e-julkaisu.com/2017/eettiset-ohjeet/>
- TOIKKO, Timo ja RANTANEN, Teemu 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy.
- TOIVANEN, Tapio 2010. Kasvuun. Draamakasvatusta 1-8-vuotiaille. Helsinki: WSOYpro Oy
- VARHAISKASVATUSLAKI 540/13.7.2018 [Viitattu:23.3.19] Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180540>
- VIITALA, Riitta 2014. Jotenki häiriöks. Etnografinen tutkimus sosioemotionaalista erityistä tukea saavista lapsista päiväkotiryhmässä. Jyväskylä studies in education, psychology and research 501. Väitöskirja. [Viitattu 19.10.2019] Saatavissa: https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/44052/978-951-39-5785-8_vaitos23082014%20.pdf?sequence=1&isAllowed=y

VILKKA, Hanna 2006. Tutki ja havainnoi. Helsinki: Kustannussakeyhtiö Tammi.

VILKKA, Hanna 2005. Tutki ja kehitä. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

VILKKA, Hanna ja AIRAKSINEN, Tiina 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Ohjaajan opas. Kustannusosakeyhtiö Tammi.

VILKKA, Hanna ja AIRAKSINEN, Tiina 2004. Toiminnallinen opinnäytetyö. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

OPETUSHALLITUS 2017. Lasten sosioemotionaalisten taitojen tukeminen varhaiskasvatuksessa. Raportit ja selvitykset 2017:17. [Viitattu 17.10.2019] Saatavissa:

https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/lasten_sosioemotionaalisten_taitojen_tukeminen_varhaiskasvatuksessa.pdf

OPETUSHALLITUS 2018. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Määräykset ja ohjeet 2018:3a. [Viitattu 23.3.19] Saatavissa:

https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf

LIITE 1: SAATEKIRJE VANHEMMILLE

Hei Vilijonkkien vanhemmat!

Opiskelemme Savonia-ammattikorkeakoulussa sosionomin tutkintoon liittyviä varhaiskasvatusopintoja. Osana opinnäytetyötämme, olemme suunnitelleet Vilijonkkien ryhmälle kolme tunnekasvatustuokiota, joiden tavoitteena on tukea lasten tunneilmaisua draamapedagogisia menetelmiä hyödyntäen. Tunnetuokit pohjautuvat sovellettuina Tove Janssonin Näkymätön lapsi tarinaan. Tuokioilla tunnistamme, sanoitamme ja ilmaisemme yhdessä lasten kanssa tarinaan liittyviä perustunteita. Tuokit toteutetaan ryhmässä viikoilla 35-36.

Opinnäytetyössämme arvioimme suunnittelemiemme tunnekasvatustuokioiden tavoitteiden saavuttamista. Emme kuvaa tai videoi lapsia raporttiamme varten, eikä lasten henkilöllisyys tule ilmi opinnäytetyössämme. Lisäksi olemme vaitiolovelvollisia ryhmässä toimiessamme ja raporttiamme työstäessämme. Pyydämme ryhmän työntekijöiltä tuokioiden tavoitteiden saavuttamiseen liittyvää arvioita ja palautetta. Keräämme myös lapsilta palautetta hymiökuvien avulla. Palautetta hyödynnämme opinnäytetyömme arvioinnissa ja raporttimme laatimisessa.

Syysterveisin: Iina Kuusela ja Aino Kuha

LIITE 2: HAVAINNOINTILOMAKE TYÖNTEKIJÄLLE

Draamakasvatuksellisten tunnetuokioiden havainnointilomake arvioinnin tueksi
<p>Tunteena:</p> <p>1 tuokio: pelko 2. Tuokio: viha 3. Tuokio: ilo</p> <p>Tavoite lapsiryhmälle: Tunteen tunnistaminen, sanoittaminen ja ilmaiseminen. Lohdutuskeinojen pohtiminen.</p>
<p><u>Havainnoija ja aika:</u> Riittää, että ympyröit toisen vastausvaihtoehdoista. Voit myös halutessasi tarkentaa vastaustasi vaihtoehdon alapuolelle.</p>
<p>Tuokion aloitus ja lämmittelyleikki: Lämmittelyleikki onnistui herättelemään lasten omaa ilmaisua ja eläytymistä? Kyllä Ei</p>
<p>Tuokion teemaan tutustuminen ja tarina: Lapset kuuntelivat aktiivisesti tarinaa? Kyllä Ei</p> <p>Ohjaajien kerronta ja eläytyminen, sekä paperihahmot tukivat lasten mielenkiintoa? Kyllä Ei</p> <p>Tarina oli sopivan pituinen ja ikätason huomioiva? Kyllä Ei</p> <p>Tarina onnistui johdattamaan tulevaan tunnetyöskentelyyn? Kyllä Ei</p>
<p>Pelon tunteen tunnistaminen ja sanoittaminen: Lapset tunnistivat tarinassa käsitellyn tunteen? Kyllä Ei</p> <p>Ohjaajat kuuntelivat ja huomioivat lasten mielipiteet ja ajatukset? Kyllä Ei</p> <p>Lapset osasivat sanoittaa tunteen? Kyllä Ei</p> <p>Tunnekortit tukivat pelon tunteen tunnistamista ja sanoittamista? Kyllä Ei</p>
<p>Pelon tunteen ilmaiseminen musiikin ja liikkeen avulla: Lapset osallistuivat aktiivisesti harjoitukseen? Kyllä Ei</p> <p>Roolimerkki (kulkunen) tuki tarinaan ja tunteeseen eläytymistä? Kyllä Ei</p> <p>Harjoitus oli lapsiryhmälle onnistunut (tunteen ilmaisun näkökulmasta)? Kyllä Ei</p>

Lohdutuskeinojen pohtiminen ja kokeileminen:

Ohjaajat onnistuivat osallistamaan/innostamaan lapsia tunteesta keskusteluun?

Kyllä

Ei

Lapsille annettiin riittävästi aikaa ja kannustusta ideoida keinoja tunteen käsittelyyn?

Kyllä

Ei

Ohjaajien ehdottamat lohdutuskeinot olivat sopivia ja innostivat lapsia omaan ilmaisuun ja eläytymiseen?

Kyllä

Ei

Lopuksi:

Onnistuttiinko tuokiossa yhdistämään draamallisuus ja tunnekasvatus ?

Kyllä

Ei

Mitä tuokiossa olisi voinut mielestäsi kehittää/muuttaa/parantaa?

Mikä onnistui tuokiossa mielestäsi hyvin?

Tukiko tuokio mielestäsi lasten tunteiden tunnistamista, sanoittamista ja ilmaisua?

Kyllä

Ei

Saitko tuokiosta ideoita omaan työhösi?

Kyllä

Ei